

umetnost
zападне африке

umetnost zapadne afrike

**ZBIRKA VEDE i dr ZDRAVKA PEĆARA
POKLON BEOGRADU**

ETNOGRAFSKI MUZEJ BEOGRAD 1973.

Koncepcija i stručna postavka izložbe

JELENA ARANĐELOVIĆ-LAZIĆ

Likovna realizacija izložbe

RADMILA LAZAREVIĆ

TEKSTOVI:

ŽIVORAD KOVAČEVIĆ

VEDA i dr ZDRAVKO PEČAR

PEĐA MILOSAVLJEVIĆ

JELENA ARANĐELOVIĆ-LAZIĆ

Grafički design:

TOMA BOGDANOVIĆ

Fotografija u boji:

MILE ĐORĐEVIĆ

Fotografija crno-bela:

MIROSLAV DEDIĆ

IZLOŽBA PRIJATELJSTVA

Izložba umetničkih dela i predmeta iz Zapadne Afrike, koja će, kao poklon Vede i dr Zdravka Pečara, trajno ostati u Beogradu, predstavlja ne samo izuzetan umetnički događaj, nego ima i širi značaj za našu sredinu.

Ove izvanredno oblikovane figure, maske, upotrebni predmeti i dela figuralne plastike pružaju nam mogućnost da se bliže upoznamo sa bogatstvom i vrednostima afričke kulture i stare civilizacije, ali nam istovremeno, na posredan i veoma suptilan način, omogućuju da se zbližimo sa stanovnicima Malija, Gvineje, Gane, Gornje Volte i drugih, sa kojima jugoslovenski narodi zajednički učestvuju u kreiranju i realizovanju politike nesvrstanosti. A upravo u nesvrstanosti glavni su nam partneri, njih oko četrdeset zemalja sa blizu četiristo miliona stanovnika, na afričkom kontinentu.

Kao što kultura omogućava emancipaciju ličnosti, tako i kulturna saradnja doprinosi zbližavanju među narodima i državama. Ova izložba ima utoliko veći značaj, jer nas putem drevne afričke umetnosti povezuje sa geografski udaljenim, ali bliskim svetom, sa kojima nas vezuju zajednička nastojanja da čovečanstvo pode putem mira i saradnje, da kolonijalizam i imperializam nestanu sa istorijske pozornice, da se ukloni jaz između razvijenih i nerazvijenih, da ideja nesvrstanosti i politika koegzistencije postanu aktivni činilac u otklanjanju svih vidova političke i ekonomске potčinjenosti.

Beograd je grad sa bogatom političkom i kulturnom prošlošću, grad u kome su se odigrali značajni događaji, ne samo iz nacionalne istorije nego i u okviru širih svetskih zbivanja. Jedan od tih istorijskih datuma, svakako je 1. septembar 1961. godine kada je otpočela Beogradска konferencija šefova država i vlada nesvrstanih zemalja, koja je predstavljala krupan doprinos miru, bezbednosti u svetu i miroljubivoj saradnji među narodima.

Desetine beogradskih muzeja, galerija i stalnih izložbi, koji predstavljaju deo bogate prošlosti našeg grada biće upotpunjeno jednom novom i dragocenom zbirkom umetničkih predmeta iz daleke Afrike, čime će na simboličan način biti obeležena trajna i duboka veza našeg grada i naše zemlje sa kontinentom i ljudima Afrike.

ŽIVORAD KOVACHEVIĆ
Potpredsednik Skupštine grada Beograda 3

KAKO JE NASTALA ZBIRKA

Uoči jednog od mojih brojnih putovanja u dubinu afričkog kontinenta, početih još 1955. godine sa Sredozemlja — iz Egipta i Magreba — Veda mi je dala primedbu — savet da bi iz »crne Afrike« trebalo, zapravo, donositi krupne i vredne kultne, fetišerske i druge predmete. Kad je već taj svet toliko zanosan, a nama i drugim Jugoslovenima potpuno nepoznat, ne treba ostati na malim, gotovo bezvrednim suvenirima, kao što to čini većina, za koju afričko zanatstvo i vrši svoju redovnu proizvodnju.

U 1960. godini usledio je moj dramatični put iz mog tadašnjeg radnog sedišta Tunisa za Konakri, preko aerodroma metropola, sa kraćim hapšenjem od strane kolonijalnih vlasti na jednom od njih, i izbavljenjem, da bih najzad stigao na vreme na afroazijsku konferenciju, na kojoj sam bio novinar-izveštac i delegat. Kada sam, posle tolikih teškoća, ipak došao do ove slobodne oaze afričkog kontinenta, u strahu da to neću biti u stanju ponovo da učinim, čvrsto sam odlučio, odmah po dolasku, da ponesem odande neku veću, trajniju i vredniju uspomenu.

Naši gvinejski prijatelji su se u to vreme obračunavali sa tradicionalističkom i kolonijalizmu odanom »šeferijom«, vlašću plemenskih poglavica. zajedno sa njima, rušeni su i mitovi prvih pomoćnika tih šefova sela i većih aglomeracija u afričkom »brusu«, bezbrojnih vračeva — fetišera. U tom sveopštem afričkom metežu, na lomačama su svršavala i brojna dela autentične afričke umetnosti, ponikle na tlu zapadne Afrike pre mnogo godina i čuvene u svetu po svojoj maštovitosti i lepoti. Tako se desilo da sam tih dana pred žarom revolucionarnog zanosa uspeo da spasem tri predmeta izvanredne lepote, da ih smestim u svoju hotelsku sobu i pripremim za otpremu. Pakovao sam ih sa Gvinejcem, studentom sa Sorbone, našim pratiocem na kongresu, koji je za celo vreme bavljenja oko tog posla drhtao od straha ne želeći da dotakne »tam-tam« iz »svete šume« u koju je, prema njegovim rečima, imao pristup samo plemenski враћ da bi se iz nje javljao zvukovima svog obrednog bubnja.

»Kad biste znali čarobne reči koje treba izgovoriti udarajući u napetu kožu bivola, postali biste bogati i neranjivi od bilo kog udarca vašeg protivnika«, rekao je on.

Na moju preveliku žalost, nekoliko dana docnije, gvinejske vlasti su zaplenile moj bubanj kao i »nimbu« iz plemena Baga, i jednu veliku masku. Slučaj je hteo da je, vraćajući se iz Pariza

4 na svoju dužnost direktora muzeja Gvineje Žan Sire Kanal (Jean

Suret Canale), Francuz, levičar, afrikanista i prijatelj Gvineje, spazio na aerodromu Konakrija, pred njihovo ukrcavanje u avion za Tunis, moje akvizicije i dao nalog da se zaplene.

Prema njegovim rečima, takve primerke nije posedovao njihov muzej i oni su predstavljali deo »patrimoine nationale« — nacionalnog blaga Gvineje. Bila je potrebna intervencija Robera Lambota (Robert Lambotte), novinara »Imanitea« (»L'humanité«) i mog dugogodišnjeg prijatelja iz naših severo-afričkih i alžirskih avantura i neprilika, da bi se našao nekakav izlaz. On je dobro poznavao Seku Turea i, nakon Lambotove intervencije, šef države Gvineje pozvao me na razgovor o postavljenom problemu. Kako sam bio prvi Jugosloven koga je dve godine ranije sreo i upoznao, kad sam stigao u Konakri u okviru jednog od svojih afričkih kruženja, Seku Ture je samo pitao da li to uzimam lično za sebe ili će to biti za trgovinu.

Te moje peripetije oko prve tri vrednije akvizicije, osnove naše sadašnje afričke zbirke, pratio je tih dana u Konakriju, ohrabrujući me da ne posustanem i da ih prebrodim, moj novinarski kolega i šef naše delegacije na tom skupu, drug Mile Vitorović, svakako želeći da nabavljeni predmeti stignu kući. Tako je, eto, počela naša inicijacija u umetnosti crne Afrike i entuzijazam koji nas od tih godina nadalje drži.

Zajednički, četvorogodišnji boravak Vedin i moj u Maliju, od 1967. do 1971. godine, doneo je, zapravo, novi duboki dodir sa nama nepoznatom Africom, njenim ljudima, običajima i predmetima kulta i obreda, vračeva i vračanja, fetišerstva i animizma, obrednih plesova i dnevne upotrebe. Prostor na kojem se živelo, boravilo i putovalo bio je delimično onaj isti kojim je Rastko Petrović putovao pre pedesetak godina. Jednom smo, čak, učinivši izuzetan napor, tačno po mapi pratili njegov put, sledeći ga iz naselja u naselje, od kojih mnogih više nije ni bilo, putujući pistama savane i ploveći pirogama Nigerom, ali pod daleko izmenjenim i povoljnijim uslovima od njegovog doba. Radilo se o prostorima od stare luke Gran Basam, današnjeg Abidana na obalama Okeana, preko mesta Buake, Ferkesedugu, Bobodiulaso, Sikaso, Segu, Bamako i Baginda, Kaj i Dakar. Bio je to svet bezbrojnih plemena planinskog kraja Mandeng, Bambara, Dula, Sarakole, Bozo, Dogon, Senufo, Sonrai, Tukuler, Mosi, Bobo, Gurmanče kao i mnogih plemena Obale Slonovače.

Jasno je da su naši putevi u današnjim uslovima za vreme četvorogodišnjeg boravka u Zapadnoj Africi bili još brojniji, vodeći nas od Bamaka do Bolgotange i Tamalea u Gani, do Kotonua i Porge u Dahomeju, Pame, Fada N'Gurme i Uagadugu u Gornjoj Volti, Abidana, Freska, Daloa, Mana u Obali Slonovače, sve do Sahare koja stiže iznad Tombuktua, do Gaoa, Bambara Maonde, Duanze, Homborija, jezera Gosi, Nijafunke, i sve do Hogara preko najvećih nalazišta površinske soli na svetu u okolini Tau-dentita.

Taj veliki prostor zapadne Afrike već vekovima predstavlja mističnu, pagansku, animističku, bogatu riznicu afričkih uzne-

mirenja iz kojih je izrasla umetnost jednog posebnog pristupa i odnosa prema životu i okolini čoveka. No, naša tema nije dublje uloženje u sadržaj »primitivne afričke umetnosti«, veličanstvene u svome izrazu i, baš zato što dugo nije bila poznata, često nedostupne našim evropskim shvatanjima. A ona su i rodila simplicistički pristup i samoj »l'art nègre«, kao i onome što je Sengor (Senghor) sa toliko mudrosti nazvao »la nègritude«.

Posebnost i vrednost afričke umetnosti upravo je u jedinstvu i isprepletenosti svakodnevnog, tribalnog, patrijarhalnog života sa umetnošću. I, ako maska ili skulptura nije sposobna da nečem odgovori, ili je to već učinila, njen stvaralac će je obezvrediti, izubijati ili uništiti. Ili, a to je već fenomen našeg vremena, daće je i predati nekom Đuli, putujućem trgovcu zapadne Afrike, koji će je negde nekom ponuditi za otkup i posle mnogo meseci doneti vlasniku komad tkanine, šećera, nekoliko oraščića kole.

Sve što smo putujući uporno savanama zapadne Afrike svakodnevno sretali — od bleštavog plavog afričkog neba bez oblačka, baobaba, akacija, drveća sa plodovima kapčka ili karića, nekoliko metara visokih termitnjaka kao veličanstvenih katedrala ili onih niskih nalik na goleme pečurke što se neprekidno sudaraju sa osovinama i kardanom lendrovera, a sve to na temperaturi od preko 50° na suncu — transponovalo se u nestvarne oblike koji su nam stalno lebdeli pred očima, a koje je Afrikanac sa toliko maště znao da pretvori u određene forme. Zato su te plastike, ti izražaji u drvetu, bronzi, keramici, kamenu kao i crteži na tekstuру, za nas, uporne afričke latalice, lepi, bliski i razumljivi, uvek viđeni i doživljeni na licu mesta, kao deo te prirode i deo nas samih. Otuda i neodoljiva želja da se što više poneše i tako zadrži trenutak života u kojem se neobično doživljava priroda i svet oko nas.

Izgorelo drvo, panj, životinja koja leži u tankoj senci savanskog drveta ili žbuna, odmičući od nas ako joj se previše približimo, nomad sa svojom savijenom hasurom na ramenu ili u ruci, devojka sa kalabasom na glavi, mladić na biciklu, ratar sa kratkom motikom »dabom« ili lovac sa kremenjačom i ubijenom malom antilopom, sve je to život afričke savane, naoko puste, nedostupne slučajnom prolazniku, a, u stvari, kipteće bujnim životom svog unutrašnjeg zbivanja. Sve to afrički čovek doživljava i transponuje brzo, jednostavno i bez oklevanja, kao da prepisuje i preslikava prirodu onako kako ga je ona obuzela — u drvo, bronzu, zemlju, jednostavna sredstva koja mu stoje na raspolaganju. Zato je čest slučaj da je samo dodat mali ljudski napor i rad prirodnom obliku drveta da bi se dobio željeni oblik svesno zamišljenog izražajnog lika.

Konceptualna u svojoj suštini, afrička likovna izražajnost odgovara nekom tačno zamišljenom cilju, sadržaju, uverenju. Stvaralac u drvetu, kamenu, zemlji i bronzi tačno i unapred zna

slučajnosti razbarušene apstrakcije, često rodene iz loše izražajne mogućnosti i nedorađene tehnike.

I zato nam je prirodno prihvatići shvatanje doktora T. Lamboa (T. Adeoye Lambo), profesora Univerziteta u Ibadanu: »Razumljivo je, i čak izvesno, da je afrička tradicionalna umetnost predstavljala emocionalnu i intelektualnu žrtvenu posudu kojoj su tribalne kulture pridavale posebne duhovne vrednosti«.

Ne ulazeći dublje u kulturno-istorijski i estetski fenomen afričke skulpture, očigledno je da ona ne poseduje niti simbolizuje neku posebnu moć, već je u svom fizičkom biću drveta, zemlje, kamena, bronce, monumentalna snaga sama po sebi. Otud i njena »kaptivna energija«, dinamizam, kultni karakter i mistična snaga koju može da sagleda svako ko se nikad i nije bavio nekom umetnošću, a posebno afričkom. Misteriozna snaga i sposobnost afričkog umetnika da izrazi dubinu i dinamizam svega što ga okružuje, a posebno onog što ga interesuje i što želi da iskaže, prodrla je najpre u likovnom, a zatim i muzičkom vidu iz svog afričkog okvira u ostali svet naše civilizacije. I to njeni bitisanje nije ništa manje prisutno i danas, u drugoj polovini XX veka, nego što je bilo u njegovim počecima. Naprotiv.

Ništa prirodnije, već da u dugim danima sudansko-savanske samoće i nas dvoje postanemo robovi tih retko dostižnih lepota. Obuzeti njima, njihovom snagom — a shvatili smo da su i najmanja skulptura ili maska monumentalne — već prvih meseci boravka odlučili smo da uprkos svim teškoćama sakupimo obilje predmeta čiju ćemo lepotu da delimo sa drugima. Nije to bilo jednostavno ni u materijalnom pogledu, jer profesionalnih skupljača, posebno onih iz Sjedinjenih Američkih Država (za poslednjih 25 godina tamo je stvoreno oko 200 velikih muzeja i kolekcija afričke umetnosti), Velike Britanije i Francuske, koji su dolazili redovno u zapadnu Afriku da kupuju predmete za državne muzeje, privatne kolekcije i prodajne galerije — ima prilično.

No stalno, četvorogodišnje prisustvo bilo je i magnetna tačka svoje vrste koja je od rezidencije u »quartier du fleuve« u Bamaku načinila mesto za koje se ubrzo saznalo šta želi i skuplja. Iz najudaljenijih tačaka savane, često i do 1000 kilometara dolazili bi Afrikanci sa vrećama na ledima ili dobro zavijenim predmetima u krpe, da нико ne vidi šta nose jugoslovenskom prijatelju, koji je i njih obilazio i dolazio na lice mesta u njihova sela, interesujući se za maske, fetiše i obredne predmete skrovitih plemenskih misterija, u koje su ga često i po pravilu kao lovca uvodili.

Karakter i reč Afrikanca je ozbiljna i oni druge ozbiljno shvataju. Ako se to ne razume, nesporazumi počinju odmah. Zato su mnogi od naših prijatelja iz savane, iz drugih plemena od Bambara koji nastanjuju okolinu Bamaka, u dvorištu, u garaži naše kuće nalazili svoje utoчиšte, krov nad glavom i hranu, dok je istovremeno trajao onaj neizmerni »palabre«, dugi i iscrpljujući pregovori o pojedinom predmetu za koji je donosilac uporno izgovarao ono nekoliko svojih francuskih reči »il a travaillé«, 7

»il a dansé«, što je značilo: fetiš je obavljao svoj posao, maska je plesala, tj. sve su to predmeti iz upotrebe. To je i bio kriterijum nabavljanja, kao i onaj estetski, uvek nepogrešivi vodič u autentičnost, pa makar ona i bila skorašnje delo, jer u Africi ništa ne traje duže od 50 do 80 godina. Drvo, keramiku i kamen uniše klima i insekti, a bronzu upotreba i surovost postupka. Neki od predmeta ove kolekcije ušli su u nju a da se nije smelo znati da je fetiš, na primer, izašao iz određenog plemena.

Kada bi se naši afrički prijatelji pojavili kod nas u kući i videli te čupove, skulpture, maske nagomilane i poređane, na okupu, pa bili oni i visoko školovane ličnosti, koje su studirale na Sorboni ili drugim najvišim školama Evrope, vraćali su se u svoje detinjstvo — doba strahopštovanja i nemira pred nepoznatom moći tih predmeta.

Tako su strpljivost i rešenost da se pribave ove vrednosti »l'art nègre« nagrađene zbirkom koja treba da pripadne glavnom gradu zemlje koja je svetu dala Tita, a Titovo prijateljstvo i naša nesvrstanost najbolje su shvaćeni i primljeni upravo u Africi.

Bila je naša velika privilegija da smo oboje tokom života bili petnaest i više godina glasnici te orientacije na kontinentu i među ljudima koji o našoj zemlji imaju visoko mišljenje.

A »nimba« iz plemena Baga, koja nas je godinama tako verno pratila i čuvala, neka prati i čuva od sada pa nadalje ljude i grad koji su joj dali novo mesto i utočište.

Beograd, aprila 1973.

VEDA i dr ZDRAVKO PEČAR

Maska »nimba«. Baga. Gvineja. Drvo.

Kipovi predaka. Baule. Obala Slonovače. Drvo.

LEPOTA I TAJNE AFRIČKE PLASTIKE

Afrička skulptura — maske, fetiši, ritualni predmeti — kao i igra i muzika **crnog kontinenta**, uzbuduju zapadni svet tek od početka ovog veka. Napisano je veoma mnogo knjiga i članaka iz pera uglednih antropologa, sociologa, etnologa i esteta Evrope i Amerike.

Između tolikih putnika i ja sam obišao glavne muzeje i zbirke gde se blago Afrike čuva i proučava, naročito **Musée de l'Homme, Tervueren i Museum of Modern Art**. Priznajem da su ove riznice **Crne Afrike** isto toliko očaravajuće koliko i zagonetne. Kao pripadnici Evrope navikli smo da rasuđujemo prema našim obrascima, a svet Afrike, s mnoštvom plemena i zajednica, nejednako razvijen a veoma duhovno bogat, podjednako nam je nepristupačan, ukoliko nismo upoznali njegove jezike, a naročito ukoliko u ambijentu savane i džungle nismo živeli.

Afrika se budi iz jedne milenijumske realnosti u novu realnost, iz jedne duge kulture čija su sredstva komunikacije među ljudima bila pretežno predmeti i simboli a najmanje pismo; iz jedne specifične kulture pravo u civilizaciju. To je neminovan proces i sudbina naše planete.

Pored tradicionalne umetnosti rađa se moderna umetnost, delo neizbežnog reciprociteta. Afričko kulturno blago, još nedovoljno ispitano, rasuto je širom sveta — civilizovanog, ne zaboravimo — i bogato je oplodilo duhovni svet Evrope i Novog Sveta. Za uzvrat, Evropa i ostali svet vraćaju Africi plodove svog razvoja. Ova izmena dobara, ako je reč o duhovnom blagu, ne ide u korist **crnom kontinentu** čija je stvaralačka kultura daleko od bilo kakve inferiornosti.

Značajna je činjenica da su slikari Evrope prvi osetili inspirativnu moć crnačke plastike. Ona je nadahnula kubizam, Matisa i mnoge druge slikare, a naročito Pikasa, da se genijalno izrazi i kao skulptor i kao keramičar. Njegove angobe u lončarskim poduhvatima postale su blago jedne specifične renesanse.

Istorijski ovog procesa otpočela je u vreme kolonijalnih režima. Kad su putnici, trgovci i kolonijalni činovnici počeli da donose u Pariz, Brisel i London maske i fetiše, kad su antikvari iz Bonapartine ulice počeli da pune izloge neobičnim predmetima, **Crna Afrika** bila je uglavnom nepoznata zemlja. Niko od belih putnika u Afriku nije znao ni za upotrebu, ni za cilj, često ni za poreklo, a ponajmanje za najelementarnije odlike naroda koji ih je stvorio.

Slikara je više instinkt nego saznanje dovodio pred ekstazu i respekt pred neviđenim. Razume se, ubrzo je otpočela naučna radoznalost, ali su i ta naučna istraživanja u početku bila uglavnom nadahnuta egzotikom, romantičnim idejama i predstavama zapadnog mentaliteta o estetici.

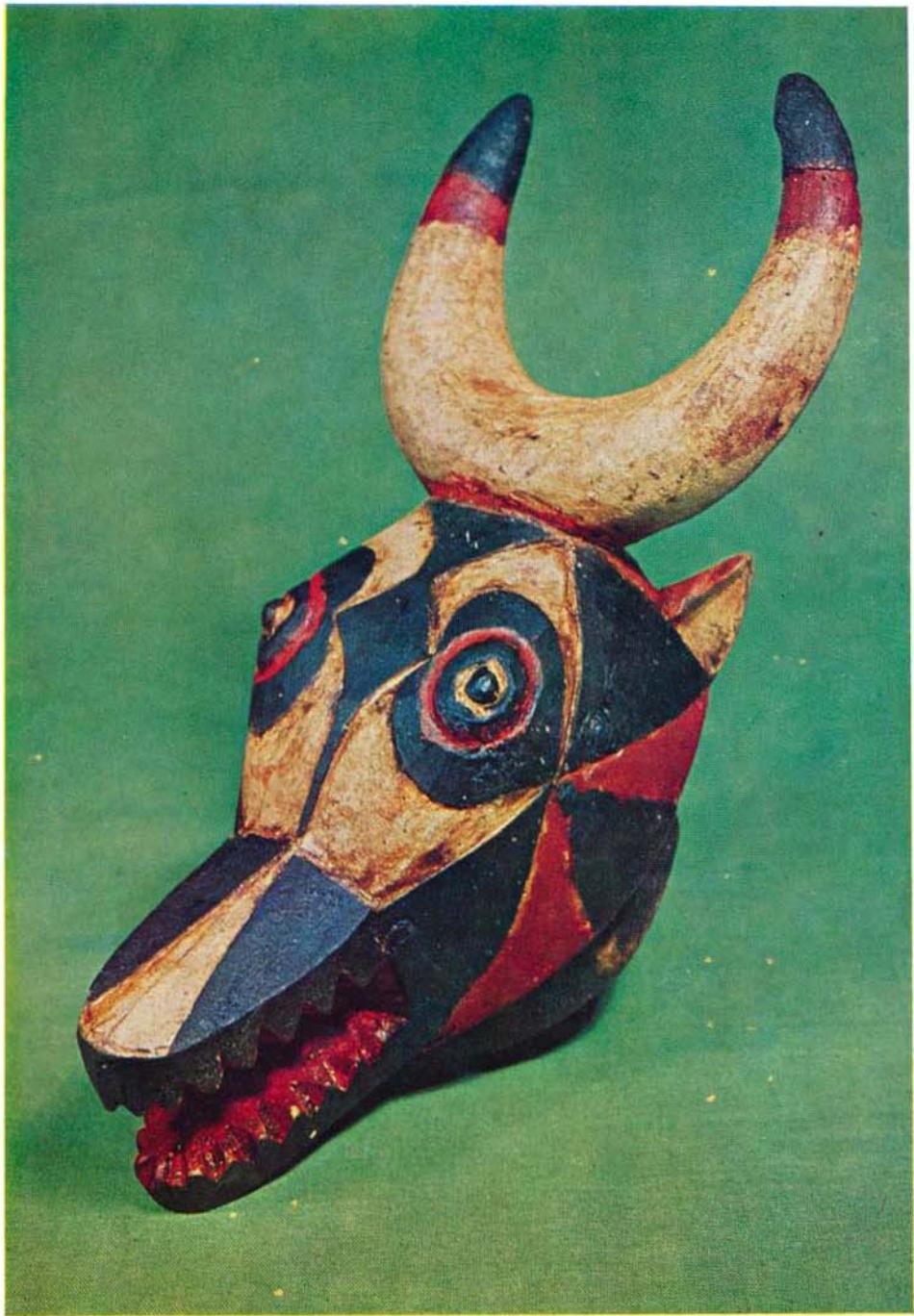
Ako bismo izuzeli Egipat iz afričkog kontinenta kao kulturu pre hrišćanske, odnosno muslimanske ere, Egipat, koga svet proučava tek od Napoleonovih pohoda, Evropa i Amerika ozbiljnije proučavaju **Crnu Afriku** i njenu umetnost tek od pre dvadesetak godina. Veoma malo, kad se zna da je svekoliki drevni Egipat, prema naučnom proračunu, otkriven svega za nepunih dva odsto!

Posle antropologa, sociologa i etnologa pojavljuju se istoričari umetnosti i estetičari. Važno je da se istakne kako je rođen pojam o afričkoj umetnosti. Žan Klod Pover kaže da su karakteristike koje se najčešće pripisuju afričkom stvaralaštву — afektivnost, emotivnost i instinkтивност — svojina zapadnjačkog duha, naročito formule kao što su **afrička duša i afrička umetnost**.

Ukratko, to je samo afrička — umetnost — za — nas — zapadnjake.

»Afričku umetnost izvukli su iz senke evropski umetnici kao novi izraz obnove.« U početku oni nisu imali nikakve podatke ni o svrsi ni o istoriji ovih predmeta. Iz ovako nepreciznih obaveštenja razvile su se iracionalne teorije, filosofske pretpostavke, religiozne hipoteze, nadrealistička sanjarenja, muzeografske doktrine.

»Pravi problem crne Afrike sastoji se u potrebi da se sazna 10 postoji li afričko shvatanje lepog i da se potraži njegova suština.

Maska. Bobo. Gornja Volta. Drvo.

To pitanje je otvoreno i mi ne tražimo da se ono reši, već da se postave pravi principi istraživanja.«

Međutim, pojam lepog, napominje Pover, izgleda da je odsutan u mnogim afričkim jezicima. Za pojam lepog ili dobrog nema ekvivalenta na crnom kontinentu. Stvaraoca rukovode isključivo intencije bilo obrednog rituala, bilo neke druge svrhe. Sem toga, evolucija crnačkog plastičnog izraza bila je veoma spora, koliko smo mogli da je pratimo. Ako je to **umetnost**, onda je ta umetnost pre svega sledena, petrifikovana, strogo vezana za određene ciljeve, a sve te potrebe prevashodno nisu estetske. Najveću pažnju stručnjaka privukla je maska kao specifičan instrument preko kojeg se nosilac maske identificuje sa svojim pretkom u igračkom ritualu. A taj ritual zaslužuje posebnu pažnju.

Poštovanje predaka je prvi zakon nepisane etike. Maska je privilegija **nyema-e** (životne snage). Ona je u stvari **ličnost**, projekcija čoveka. Nosilac maske okreće se prema celini sveta da pronađe sliku svoje duše. Taj maskirani **cogito** — kako kaže Pover — to je sve u svemu, u smislu celine prirodnog i natprirodnog, kao celina univerzalne solidarnosti. Društvo maski to je ceo svet. To je igra hoda čitavog sveta.

Za vreme izvođenja rituala, maskirani igrač peva mit o istoži borbe sa smrću, jer je **nyama** opasno bogatstvo pomoću kojeg treba zauzdati smrt. Kod Dogona **nyama** je voda — snaga — genije, put vode, hod najstarije igre. **Nyama** je prvobitni smisao, a mit njegov stvarni izraz. Kad Afrikanac stvara predmet koji mi smatramo lepim, potpuno se predaje tom činu i njegov gest nalaže sredina, lijane i šume, surovost savane, njegovo pleme i njegovi preci. Zato i nema afričke umetnosti, jer nema svesti o umetničkom činu.

Suprotно Poveru, drugi jedan istraživač (Jacques Howlett) smatra da možemo osetiti lepotu pred delom iako ne pozajemo ni socijalne ni religiozne namene. Bezvernik može da ceni lepotu katedrale ili kakav putir, kao što se hrišćanin može diviti hinduističkom hramu. Kad bi delo dugovalo svoj smisao samo sociološkom kontekstu i ambijentu u kojem nastaje, zar nestanak, dekadencija ili zaborav treba da nas liše divljenja pred kakvим predmetom ili da nam zabrane da se izjasnimo sve dok se taj smisao ponovo ne otkrije. Srećom to nije slučaj.

Uostalom, šta da kažemo o arheološkim zagonetkama i o najstarijim ruševinama i skulpturama ovog sveta kada je već očigledno da paleolit nije zora ovog sveta? Šta se krije u temeljima Sahare — to pojma nemamo. Pustinje su žive. One se kreću. Geološki ni malo ili gotovo ni malo, a arheološki veoma malo, ispitano je područje gde su boravili Rastko Petrović i Pečarevi.

A tamo, da se podsetimo, u Nigeriji, oko Ifa, Jorube i Benina, nađeni su za sada najstariji kameni kipovi naše planete.

TRADICIONALNA UMETNOST ZAPADNE AFRIKE

Susret sa originalnim delima afričke umetnosti predstavlja uzbudljivo suočenje sa umetničkim delima najviše vrednosti.

On je otkriće, i izaziva oduševljenje kod posmatrača čak i onda kada je ovaj, možda, već mnogo puta ranije i video razne reprodukcije i fotografije ovakvih dela u monografijama i katalozima svetskih muzeja.

Doživljaj, uživanje i saznavanje u direktnom dodiru sa delom tim su veći, u poređenju sa ranijim predstavama o njemu, što je delo bogatije i stvarnije nabijeno pravom umetničkom snagom i iskrenim nadahnućem stvaraoca.

Ovu snagu, i uopšte duboko obeležje i smisao pravog umetničkog rezultata, nose ostvarenja afričkog umetnika koja su pred nama, jer je afrički umetnik, stvarajući delo namenjeno određenoj društveno religioznoj ulozi, morao u njega uneti deo svog dubokog sopstvenog uverenja da bi delo bilo uspešno, da bi odgovorilo svojoj svrsi.

Afrički umetnik se za svoje stvaranje posebno priprema fizički i psihički i obavezan je da se uz određen ritual sa poštovanjem odnosi već prema samom materijalu, recimo drvetu, od kojeg delo nastaje. Drvo, kao sav drugi živi svet, kao i sve stvari i pojave koje svet ispunjavaju, sadrži životnu snagu koja se ne sme uništiti.

Osnovna namena afričke umetnosti i jeste u tome da se životna snaga sačuva, i da se, pošto može biti različitog intenziteta, prenese na čoveka, na društvenu zajednicu i na sve ono od čega ta zajednica zavisi.

U tradicionalnoj skulpturi Afrike, koja je pre svega svojim spoljnjim estetskim kvalitetima uzbudila evropsku javnost, odražava se jedna posebna kultura, sa sopstvenim, originalnim filozofskim sistemom.

Potpuno je očigledno da afrička skulptura daje konkretnе vizuelne oblike jednom visoko organizovanom sistemu mišljenja, koje ima svoju logiku i skladnost, i u čijoj osnovi leži animističko shvatanje sveta.

To je filozofija koja prirodu bića kao i sveta uopšte shvata kao proces, ne kao stanje, kao manifestaciju snage, pokretne i promenljive energije.

Verovanje da stvari ne samo simbolišu ili poseduju snagu, nego su snaga sama po sebi, objašnjava osnovne karakteristike afričke umetnosti i razjašnjava njenu izuzetnu ulogu u svim ritualima, ceremonijama, kultovima, u celokupnom životu čoveka i ljudske zajednice.

Osnovnu preokupaciju ove umetnosti čini čovek. On je u centru pažnje, jer je on taj koji je u mogućnosti da, sa izvesnim ograničenjima, deluje na svet oko sebe. Od njegove životne snage i od snage njegovih predaka zavisi budućnost, zavisi snaga 12 i delovanje njegovih budućih potomaka.

U religiji zemljoradničkih naroda Zapadne Afrike kao i u njihovoј klasičnoј skulpturi, zbog toga izuzetno mesto imaju **figure predaka**. Predominacija ove teme proizilazi iz verovanja da je svaki čovek ono što jeste, i da ima ono što ima — samo i prvenstveno zbog toga što je član jednog roda ili plemena. Poreklo života, prosperitet i stepen odgovornosti u životu i društvu zavise od pretka, prisutnog u svesti potomka i u porodičnom kultu koji se obavlja u njegovu čast.

Preci su ti od kojih sve zavisi. Oni intervenišu u svakodnevnim, kao i u izuzetnim događajima u životu ljudi, oni su ti koji obezbeđuju životnu snagu i omogućuju da se prevaziđu sve nevolje.

Statuama koje služe ovom kultu daju se svakodnevno pokloni i prinose žrtve u hrani i piću. One imaju svoje određene likovne karakteristike koje nisu samo proizvod načina, tehnike obrade drveta. To su statue pune monumentalnosti i životnog intenziteta, čak i kada su malih dimenzija.

Stav im je orijentisan na ukočenost i ravnotežu, figure imaju izraz mira i stabilnosti — koji nisu uslovjeni tek materijalom, ili oštricom dleta ili noža. U jedinstvu linija, površina i zapremina koje čine statuu pretka ogleda se mirna i stabilna snaga porodice, roda, plemena.

Kip pretka ne predstavlja portret pojedinca, ni predstavu grupe sa fizičkim karakteristikama ili karakterističnim ornamentima, niti reprodukciju vizuelne slike čoveka ili žene. Kip pretka predstavlja izvajanu, apstrahovanu u pravom smislu, **ideju** pretka. Ono što je važno za Afrikanaca jeste da on sam pripada rodu, plemenu, a ne određenom rodu, plemenu. Pripadnost određenom rodu značajna je samo za poglavice i kraljeve.

Kod svih **figura predaka**, čak i kada su veoma stilizovane, pri čemu neki delovi tela mogu biti samo naznačeni, jasno su naglašene muške i ženske telesne odlike. One su tu da pokažu da su preci izvor stalnog obnavljanja i umnožavanja generacija. Da njihovi potomci mogu biti jaki ako su mnogobrojni, a da su sami odgovorni za dalje produženje roda i plemena. Skulpture predaka predstavljaju, prema tome, samo jedan od izraza ove opšte, jedinstvene ideje o pretku. One su izraz kolektivne svesti, jer samo čvrsta solidarnost zajednice znači i njen opstanak.

No, nisu sve mnogobrojne skulpture afričke umetnosti koje predstavljaju čoveka — figure predaka. Neke od njih služe u madijske svrhe, mnoge se upotrebljavaju u naročitim ceremonijama i obredima u vezi sa ritualom posebnih kultova i tajnih društava. Mogu predstavljati madijsku figuru, vrstu božanstva, fetiš i drugo, a uopšte uzev, to su obredni kipovi.

Fetiš u osnovi znači neki predmet sa izuzetnom madijskom snagom, i sa određenom specifičnom namenom. Širokom upotrebom ova reč portugalskog porekla dobila je tokom vremena veoma različita značenja — od jednostavnog predmeta koji se nosi radi zaštite od zlih sila, amajlige, talismana, i mnogobrojnih predmeta koji se upotrebljavaju u madiji, pa sve do posebnih 13

statueta, skulptura, koje, u stvari, služe za držanje fetišnog materijala kao što su, kosa, zubi, smravljenе kosti, krv, žuč, kandže i drugi delovi životinja. Taj materijal se drži u specijalnim udubljenjima na telu figure, ili se stavlja u rogove koji se vešaju o figuru. Postoje i figure koje ne sadrže takav materijal, ali koje imaju, po verovanju, izuzetnu moć.

Proizvođači fetiša su čarobnjaci ili врачи koji ih izrađuju po narudžbini, i zapravo oni ulivaju fetišu magičnu moć. Fetiš može sadržati, kako se veruje, ogromnu razornu snagu, koja deluje na zahtev vlasnika fetiša. Zbog toga fetiš izaziva strah. Mnogi zato žele da se zaštite posedovanjem fetiša veće razorne snage, odnosno veće zaštitne moći.

Fetiš štiti od bolesti, na putovanjima, pri rađanju deteta, ili za vreme lova ili rata. Ukoliko se pokaže kao neefikasan, fetiš se uništava, lomi, daje deci za igru, a, najzad, danas je uobičajeno da se on može prodati strancu.

Osnovna ideja čoveka da se obezbedi životna snaga i osigura ili uveća plodnost pokretač je mnogobrojnih rituala i obreda u kojima **maska**, pored muzike i igre, ima odlučujuću ulogu.

Bilo da se radi o zahvalnosti dobim duhovima koji su omogućili bogatu žetvu, da se priziva dobri i neophodni duh vode kako bi kiše stigle na vreme, ili da se razgone duhovi i duše umrlih — maska je ta koja svojom aktivnošću mora pokrenuti duhove. Od njene aktivnosti, odnosno uloženog truda, pokreta i umetnosti njenog nosioca zavisi željeni uspeh.

Nemoguće je nabrojati sve prilike u kojima se maska upotrebljava, jer je ona sastavni deo života ljudi. Ogroman je broj dejstvujućih sila za koje afrički čovek nije imao drugog objašnjenja sem odgovora da se radi o duhovima koji, kao i čovek sam, mogu delovati dobro ili loše.

Pored religiozne, maske imaju i važnu socijalnu ulogu, a u nekim zajednicama, kao što su na primer plemena **Dan** i **Gere**, one predstavljaju isključivo versko socijalnu skulpturu i u mnogome zamenuju figure predaka kao i različite statue koje nalazimo kod drugih plemena. Maska ima značajnu ulogu u sudstvu, pri skupljanju dažbina, u ratu, u prekidu rata. One su zaštitnice i čuvari ribara, lovaca, kovača, putnika.

Maska je neophodan inventar mnogobrojnih tajnih društava i određenih redova unutar njih, zaduženih za pojedine kultove, za održavanje reda, dobrosusedskih odnosa, za vaspitanje dece i pripremu inicijacije, uvođenje u red odraslih.

To što je baš maska izraz ovog neizmernog bogatstva ideja, verovanja, mitova, simbola, potiče delimično i iz posebnog odnosa koji ljudi u Africi imaju prema glavi. Može se govoriti čak o posebnom poštovanju ili kultu glave, koja se smatra sedištem sve ljudske mudrosti, aktivnosti, osećanja i svih duhovnih kvaliteta. Maska, prema tome, simboliše mudrost duha, njegovu pozitivnu, kao i negativnu moć.

Neverovatno bogati svet ideja i mnogostruka namena maske prouzrokovali su veliki broj različitih umetničkih ostvarenja u njenom kreiranju, karakterističnih za određena plemena. Različiti stilovi maski odražavaju različito shvatanje sveta, mitologiju i kolektivnu svest užih i širih zajednica, no isto tako i viziju individualnih umetnika, inspirisanih okolinom u kojoj žive i plemenском mitologijom.

Jednom kada je delo stvoreno i kada je prihvaćeno od zajednice kao uspelo ostvarenje koje odgovara nameni, ono se može održati vekovima, razume se sa izvesnim neznatnim izmenama, no ne gubeći ni jednu od specifičnih karakteristika.

Ustanovljeno je da se neki predmeti koji se nalaze u Britanskom muzeju od polovine XIX veka gotovo uopšte ne razlikuju od mnogobrojnih predmeta koji se i danas mogu naći u Africi. No u isto vreme, zapažen je izuzetno veliki broj varijanata u okviru istoga tipa jedne maske, kao varijacije na istu temu. Dogoni u svojim ceremonijama upotrebljavaju oko osamdeset različitih maski istoga tipa, koje služe prilikom različitih igara vezanih za određene prilike. Za »di varu«, plesnu masku koja predstavlja antilopu, skoro je nemoguće utvrditi sve stlove i varijante koje se javljaju u okviru naroda Bambara, a koji se odlikuju kako čisto naturalističkim, tako i potpuno apstraktnim oblicima.

Ovaj veliki broj varijanti neosporno proizilazi i iz dugog održavanja tradicije i neprekidne upotrebe predmeta, pri čijoj izradi, pored potpune slobode u razigravanju sopstvene mašte umetnik mora poštovati izvesne zakonitosti, i učiniti da delo bude razumljivo za sve članove zajednice.

U tome je jedna od glavnih razlika između apstraktne umetnosti afričkih stvaralaca i evropskih umetnika, jer Afrikanac polazi od opšte poznatih i čitljivih simbola, i ostaje u istoj duhovnoj ravni sa svojom okolinom kojoj je poruka ovih simbola upućena, dok evropska apstraktna umetnost može ostati nerazumljiva za širi krug posmatrača, a, razume se, biti i u potpunosti lišena svakog značenja.

Rad afričkog umetnika izložen je kritičkoj oceni celokupne zajednice i mnogi istraživači naglašavaju da se u određenim sredinama pravi i dobro zna razlika između boljih i lošijih umetnika. U mnogim afričkim zajednicama dobar umetnik uživa izuzetan ugled, ima povlašćeni položaj, oslobođen je mnogih obaveza, kako bi se u potpunosti posvetio svojoj umetnosti.

Neophodno je reći da sem figuralne skulpture i maski postoje i čitav niz drugih predmeta koji se upotrebljavaju kako u ritualne svrhe, tako i u svakodnevnom praktičnom životu, koji takođe predstavljaju umetnička ostvarenja.

Svi ovi predmeti, sa simboličnim ili čisto dekorativnim ukrasima, samo pokazuju da umetnost čini, ovde kao i drugde, svakodnevnu neophodnu potrebu ljudi.

Zbirka afričke umetnosti koju, zahvaljujući požrtvovanom radu i plemenitom poklonu Vede i dr Zdravka Pečara prikazuje-

mo, potiče iz prijateljskih zemalja Zapadne Afrike — **Malija, Senegala, Gvineje, Gornje Volte, Obale Slonovače, Gane, Dahomeja i Kameruna.**

Stanovnici ovih zemalja ulažu velike napore da izađu iz tradicionalnih okvira jedne nerazvijene privrede i da prirodna bogatstva i mogućnosti svojih zemalja koriste za bolji život ljudi, a da time u isto vreme daju doprinos i široj ljudskoj zajednici.

Kao i u svim zemljama u razvoju koje ubrzanim tempom menjaju svoju ekonomiju i društvene odnose uopšte, i u ovim zemljama se dešavaju velike promene u načinu života. Mnogo ljudi napušta svoje domove, svoja stara ognjišta i seli se u industrijske centre i velike gradove, ostavljujući zauvek stari plemenski i rodovski način života sa svim obredima i ritualima što ih još neguju njihovi očevi.

Te promene zahvataju, prirodno, i afričku umetnost, i ona, gubeći svoju nekadašnju ulogu i sama, na određen način, nestaje. Mladi umetnici Afrike stvaraju nova dela inspirisana tradicionalnim motivima, koristeći riznicu, razvijeno umetničko osećanje i kreativni napon prošlosti i, nalazeći nove puteve, daju svoj doprinos savremenoj umetnosti. (Mora se, međutim, reći da veliki broj izvanrednih rezbara postaju zanatlige koje sa velikom veštinom, ali bez pravog nadahnuka i uverenja, proizvode serijske predmete, kopije figura i maski, redovno u tvrdom abonosu za prodaju strancima).

Dragoceni autentični predmeti ove zbirke koji su nam došli iz udaljenih i često veoma teško pristupačnih sela i krajeva, a koji su do juče vršili svoju čudesnu i složenu ulogu u seoskim zajednicama, predstavljaju, prema tome, prošlost Afrike, a tek delimično Afriku sadašnjosti. Upoznavanjem tradicionalne plemensko rodovske kulture i njene umetnosti, koja se danas smatra klasikom, a to i jeste, razumećemo bolje i potpunije shvatiti Afriku danas.

Osobenost stilova u afričkoj tradicionalnoj umetnosti vezana je za pojedina plemena. Njihov način života, društvene institucije, verovanja i mitologija, čine suštinu njihovog umetničkog stvaralaštva.

Umetnički predmeti zbirke Vede i dr Zdravka Pečara — koju Etnografski muzej u Beogradu, zahvaljujući jednom retkom i nesebičnom naporu i ljubavi skupljača, prikazuje javnosti Jugoslavije — pripadaju kulturi plemena: **Bambara, Dogon, Marka, Malinke, Mosi, Bobo, Kisi, Baga, Dan, Gere, Senufo, Baule i Ašanti.**

Bambara je jedno od najvećih plemena Zapadnog Sudana, pripada grupi **Mande** i čini osnovni deo stanovništva današnje Republike Mali. Stalno naseljenog stanovništva ima oko jedan milion, ali ovaj broj ne obuhvata onaj deo stanovnika koji se, kao zanatlige ili radnici, seli privremeno ili stalno prema Gvineji, Senegalu, Obali Slonovače i Gani i čiji broj izmiče statis-

Ponosni na svoju ratničku prošlost, **Bambare** su zemljoradnici koji veoma čuvaju svoju tradiciju i običaje i koji su uspeli da se odupru islamizaciji i hrišćanstvu. Žive u oblastima gornjeg toka reka Senegala i Nigera, prostirući se od severa ka jugu. Uticaj plemena **Bambara** širi se daleko izvan teritorije koju naseljava, te je stil njihove umetnosti uticao i na susedna plemena kao što su **Malinke**, **Marka** i **Minianka**.

Kao i mnogi drugi stanovnici Afrike, **Bambare** su imale tešku istoriju ispunjenu borbom za održanje i očuvanje svoje zajednice. Poznato je da je u XVII i XVIII veku, kralj Mamari uspeo da ujedini sve **Bambare** u dolini Nigera. Tako je osnovano kraljevstvo prestonice Segu koju sa divljenjem opisuje u svom putopisu Škotlandanin Mungo Park koji je dospeo do Nigera 1799. godine.

Tradicionalna društvena organizacija ovih zemljoradnika, njihova čvrsta zajednica, zasniva se na velikoj porodici koja se ne deli i koja je grupisana oko zajedničkog domaćinstva sa porodičnim starešinom na čelu. Sve starešine ovih velikih porodica podredene su poglavici ili šefu sela koji se brine o pravosuđu i izdaje naredenja u vezi sa zajedničkim religioznim obredima. Poglavica sela, kao potomak osnivača naselja jedini je ovlašten da tumači postupke porodičnih starešina i da se brine o eksploraciji zemlje.

Društvo je izdeljeno na »klase« po starosnim grupama. Bilo kuda da pode ili u ma kakvoj nevolji da se nađe, jedan **Bambara** uvek nailazi na pripadnike svoje klase koji su dužni da ga privave i da mu pomognu. To je društvo velike solidarnosti i pažnje prema čoveku.

Kultovi plemena **Bambara**, kao i kultovi drugih plemena u ovoj oblasti, mogu biti individualni, porodični, ili zajednički za celo selo.

U porodičnom kultu najznačajnije mesto zauzimaju figure predaka koje se čuvaju na kućnim oltarima i redovno im se prinose žrtve, kako bi se obilovalo životnom snagom, plodnošću i materijalnim blagostanjem koje preci obezbeđuju svojim učešćem u porodičnom životu.

Ove figure najčešće predstavljaju ženu u stojećem ili sedеćem položaju, a takođe i majku sa detetom. Mogu biti realističkog oblika, kao i stilizovanog, ali uvek su potpuno statične. Česte su obredne figure koje predstavljaju bistu žene sa dva lica.

Bambare retko boje svoje statue, ali ih rado ukrašavaju metalom i školjkama kauri (ciprea). Kao i u drugim oblastima Afrike, školjke kauri su vekovima predstavljale novac, platežno sredstvo, materijalno bogatstvo, ali imaju i druga značenja, a pre svega su simboli plodnosti i izobilja.

Zajedničkim kultovima Dio upravljavaju posebna društva kojih ima šest: **Ntomo**, **Komo**, **Nama**, **Kono**, **Divara** i **Kore**.

Simboli, rituali, dogme, učenje i obrazovanje koje ova društva daju svojim članovima su pod uticajem jedne kosmogonijske

teorije i mitologije koja obuhvata ne samo religioznu misao već i društveno ponašanje. Inicijacija i praksa kultova su tajni, u njima mogu učestvovati samo posvećeni, najstrože su zabranjeni za decu i žene, dok se rituali odnose na opšte praznike i obavezni su za sve žitelje sela.

Upravo za potrebe tih rituala **Bambare** prave svoje maske, a svako društvo ima svoje tradicionalne oblike koji sadrže smisao poznat svima u zajednici. **Ntomo**, tutorski duh koji brine o dečacima pre obrezivanja, odnosno pre nego što uđu u društvo odraslih, štiti svoje članove od bolesti i stara se da im ulije duh discipline i solidarnosti. Maske društva **Ntomo** su posebnog, jednostavnog »kubističkog« stila, ukrašene školjkama kauri. **Komo** označava pre svega jedinstvo živih i mrtvih članova zajednice. Društvo Komo interveniše svakog trenutka u životu čoveka, prilikom rođenja, inicijacije, smrti, i u kultu predaka, a takođe ima važnu ulogu u poljoprivrednim ritualima.

Dok se Komo bave kultom predaka, društvo **Nama** je zaduženo za sve madije i vradžbine. **Kono** je specijalizovano za održavanje reda i dobrog susedstva. Maske društva Komo i Kono su slične samo što su one Komoa veće. **Kore** objedinjuju duhove vegetacije, žetve, rastinja i plodova uopšte. Kore je moćni duh vode. Zbog toga njegovo tajno društvo izaziva kišu putem rituala koje održava krajem suve sezone. Njegovi članovi nose maske životinja, lava, hijene, antilope kao i maske apstraktnih duhova.

Boli je zajednički naziv za sve figure u kojima boravi moćni duh Zemlje. One se postavljaju u polja da bi ih štitile od demona i svih štetnočina.

Prema verovanju **Bambara**, mitsko biće **Divara** naučilo je njihovo pleme kako se gaji žito. Njemu u čast mladi ratnici plešu za vreme setve, kao i u drugim prilikama značajnim za zajednicu obezbeđujući tako snagu i plodnost za sve. Za vreme plesa oni nose maske ukrase za glavu u liku antilope.

Te maske su predmeti koji su doneli svetsku slavu plemenu **Bambara**. Mnoštvo varijanti ove plesne maske pokazuje kako je osnovni motiv antilope modificiran i kako sa elementima drugih životinja i ljudskih figura čini umetnička dela različitog stila. U predelu Gornjeg Nigera, najčešće se nalazi horizontalni tip maske **Divara**. Rogovi su povijeni nagore, usta često široko otvorena sa izrazom radosti. Rep je ponekad povijen kao kod kameleona. Veruje se da kameleon daruje ljudima besmrtnost. Rogovi su često umnoženi i ukrašeni malim figurama žene ili ptice. U selima koja se nalaze prema Buguniu nosi se vertikalni **Suguni** tip **Divare**. Smatra se da je to stariji tip, i da je atribut divljeg antilopinog plesa. To je stilizovana maska koja spaja elemente različitih životinja (kameleona, konja) i često je krušnana ženskom figurom. Linija profila rađena je sa posebnom pažnjom. Mnogobrojne su varijante ovog tipa. Naturalistički stil ustupa mesto apstraktnom, izuzev najvažnije odlike, a to su rogovи i »griva« koji treba da skrenu pažnju na snagu duha i moraju biti jasni. Stil **Segu** predstavlja vertikalna maska, a on je

Ptica »kono«. Senufo. Obala Slonovače. Drvo.

Kultna figura. Bambara. Mali. Drvo, metal, školjke kauri.

Naslon za glavu. Obala Slonovače. Drvo

zastupljen u oblasti između Segua, Sana i Kutiala, i delimično u oblasti Minianka. Karakteriše ga izvanredno uradena »griva« između malog tela i povijenih rogova. Stil **dœ** pokazuje prave robove, bez »grive« i sa mladunčetom na leđima antilope.

Maske **Divara** iskazuju izvanredan smisao ljudi zapadne Afrike za umetnost. Raznovrsnost oblika i čistoća linija, povijeni rogovi i repovi, rešenja »grive«, ritmička izbalansiranost, sve to daje ovoj skulpturi njenu istančanu i visoku vrednost na nivou najlepših umetničkih dela sveta.

Bambare se prema maskama odnose kao prema živim bićima, daruju ih žrtvenim poklonima i sahranjuju uz pogrebne rituale kada više ne služe svojoj nameni.

Mnogobrojni ritualni predmeti, kao i oni koji služe za svakodnevnu praktičnu upotrebu, kao što su to — brave na ambarama, stolice, posude za duvan, muzički instrumenti i drugo, ukrašeni su malim izduženim figurama ili ljudskim glavama.

Tkanine plemena Bambara izrađene od pamuka, na veoma užanim ručnim razbojima, značajne su posebno zbog izuzetne tehnike ukrašavanja pri kojoj se za dobijanje boje i ornamenata upotrebljava mulj. Proces je dosta komplikovan i sem zemlje upotrebljava se kora drveta i domaći sapun od ulja i pepela.

Pleme **Dogon** predstavlja posebno i veoma originalno pleme u grupi naroda Mande. Dosedljeno je sa juga, pre nekoliko stotina godina, i naseljeno na širokom stenovitom platou u okuci reke Niger, u današnjoj Republici Mali. Smatra se da ima više od 225.000 stanovnika.

Ova nepristupačna zemlja, vrsta prirodne tvrđave, omeđena rekom i stenovitim grebenom, koja se spušta na jugoistok ravnicom širokom 200 kilometara, doprinela je dobrim delom da se njeno stanovništvo odupre islamizaciji i sačuva odlike tradicionalnog načina života. Otsutstvo stalnih izvora vode, retkost obradive zemlje na platou, primorali su stanovništvo da se krajnje pažljivo odnosi prema zemlji. Ljudi se bave obradom zemlje pod veoma teškim uslovima. Polja su im na stenovitim terasama koje se navodnjavaju uz velike teškoće. Gaje proso i neke vrste žita, a poznati su kao dobri odgajivači povrća.

Pripadnici plemena **Dogon** žive u selima podeljenim na manje delove, zaseoke koji se sastoje od nekoliko velikih kuća, sa brojnom i složenom porodicom. Vlast u porodici pripada najstarijem muškom članu, a vlast u selu čini savet staraca. Svaka od ovih velikih porodica ima svoj oltar predaka.

Osnovu socijalne strukture, kao i religioznih shvatanja čini izvesna dualistička vizija sveta, pri čemu se čovek sa svojim fizičkim i psihičkim odlikama nalazi u centru pažnje. Svi vidovi kulture i materijalnog života **Dogona** određuju se: delatnošću kao ženskim principom i intelektom kao muškim principom, a svaki od njih sadrži pozitivni i negativni aspekt, što određuje četiri pola identifikacije ličnosti.

Za ženski rod vezan je totemizam i matrijarhat, a za muški rod patrijarhat i klase po starosnim grupama, što čini četiri 19

društvene i religiozne grupacije sa osnovnim kultovima, kao što su totemski kult, kult **Lebe** ili majke zemlje, kult boga oca **Ama** i kult **Blede lisice** — mitskog bića koje je otelotvorene revolte i nereda, ali i emancipacije individue.

Mit stvaranja igra važnu ulogu u simboličkoj interpretaciji elemenata univerzuma. Prema tom mitu u stvaralačkoj snazi prabića, kao začetak budućeg sveta nalazio se s jedne strane **Ama** a sa druge **Zemlja**. Zemlja je trebalo da rodi blizance, međutim jedan od blizanaca izašao je u svet pre rođenja, pretvorio se u lisicu i počeo da seje nered i smrt. On je u neprekidnom sukobu sa svojim blizancem **Nomo**, koji je žrtvovan i koji je uskrsnuo da bi reorganizovao svet. **Nomo** predstavlja plodnost i triumf života nad smrću. Totemistički kult odnosi se na različite delove njegovog tela, koji su razdvojeni i predstavljaju različite vrste životinja i vegetacije, odnosno različite delove univerzuma.

Kult mrtvih je jedan od važnih elemenata religije **Dogona**. Ima za cilj da životnu snagu umrlih prenese na njihove žive potomke. Smrt se postavlja u perspektivi vaskrsavanja i plodnosti i ona je jedna od osnovnih preokupacija koje dominiraju ovim društvom, čiji je dinamički elan okrenut preživljavanju i budućnosti.

Dogonska umetnost je isto toliko individualistička koliko i samo pleme, i u tom smislu čini jednu od osobenosti u afričkoj umetnosti.

Najstarija grupa skulptura, za koju se prepostavlja da je u istom stilu izrađivana pre više od dve stotine godina, jeste skulptura poznata pod imenom **telem**. Rađena je od tvrdog drveta pepeljasto sive ili crvenkaste boje. Odlikuje se izuzetno dinamičnom pozom sa podignutim rukama, što ima značenje molbe za kišu, odnosno za plodnost. Ponekad je u klečećem položaju. Najčešće predstavlja ženu, ali ponekad i hermafroditu. Ove skulpture su pretežno čuvane u ambarima, gde su im prinošene žrtve, ali se takođe nalaze i u grobovima. Pretstave sa podignutim rukama nalaze se i na mnogim ritualnim predmetima, a osobito na vratima ambara.

Figure predaka su više statične i geometrijske, sa oštrim uglastim oblicima koji idu do apstrakcije. Pripisuje im se izuzetna plodnosna moć. U čast predaka, održava se jedanput godišnje praznik mrtvih, sa prinošenjem žrtava i molbom za zdravlje, plodnost i bogatu žetvu. Kada neki od uglednih članova plemena umre, njegovo telo se drži izvesno vreme u pećini-svetilištu pre red same statue.

Isti motivi, rađeni jednostavnije i grublje nalaze se na stolicama, bravama, kao i drugim objektima koji mogu pružiti stanište za mitski par predaka.

Dogonske maske, šematske i strogo konvencionalne, mogu takođe biti potpuno apstraktne. Četvrtastog su oblika, sa karakterističnim pravougaonim otvorima, odvojenim vertikalnom linijom nosa. Često je ljudsko lice prikazano sa elementima mit-

skih životinja kao što su: antilope, hijene, bivoli, majmuni, ptice i gmizavci.

Kanaga, maska sa dvostrukim krstom je od velikog značaja i često se na samom vrhu krsta nalaze predstave para predaka. Zbog ovog krsta maska **kanaga** je bila predmet istraživanja mnogih naučnika. Većina od njih smatra da krst predstavlja lovački simbol ptice u letu. Kjersmejer (Kjersmeier) smatra da on podseća na krokodila iz dogonske mitologije, prema kojoj su prvi doseljenici prešli reku na leđima krokodila. Prema Griolu (Griaule), on je simbol ravnoteže između neba i zemlje i božanskog reda u kosmosu.

Prema tradiciji plemena **Mosi**, njihov kralj Gombaga borio se u XVI veku na severu današnje Gane, sa svojim susedima i prodro na sever, osvojivši mnogobrojna različita plemena. Njegova čerka, koja se udaljila od dvora, srela je jednog lovca sa kojim je dobila sina nazvanog Undiarogo, što znači bik. U toku istorije, Mosi su osnovali tri države. Premda mnogobrojnija, osvojena plemena primila su jezik i religiju plemena **Mosi**. **Mosi** su pod marokanskom invazijom prihvatali islam, i njihovi gradovi bili su centri islamske kulture. No sve do XIX veka zadržali su svoju teritoriju i vladavinu svojih dinastija. Iako su svi ovi istorijski događaji ostavili svoje tragove, ipak su se u zemljoradničkim selima održale osnove tradicionalne kulture i ranija shvatanja života, u čemu je kult predaka imao prvenstvenu ulogu.

Pripadnici plemena **Mosi** žive u prostranim oblastima Gornje Volte. Ali, radnici iz plemena **Mosi** rade i u susednim zemljama, Obali Slonovače i Gani, u gradovima, u rudnicima i na plantazama, često oni se i ne vraćaju u svoju rodnu zemlju.

Umetnost plemena **Mosi** ogleda se na mnogobrojnim maskama dok je skulptura u drvetu dosta retka. Muške maske imaju produženje, sa rezbarijama rađenim u tehnici ažura. Ženske maske imaju na svom vrhu figuru žene sa cilindričnim telom i istaknutim grudima. Maske su apstraktne, bojene crno, belo i crveno, sa stilizovanim geometrijskim ornamentima. Veoma stilizovana maska sa figurom žene, koju upotrebljava društvo **Vango** za vreme pogreba, i da bi se zaštitilo voće, simbolizuje duh zemlje i šume i pokazuje fantastičnu suprotnost između apstraktnog, nestvarnog lica maske i izuzetno realističkog i životnog tela Boginje Zemlje.

Pripadnici plemena **Bobo**, od oko 300.000 stanovnika, nasejavaju oblasti Gornje Volte i neke delove Malija. Dele se na više grupa, a imenom jedne od njih, Bobe ili Bobei, nazvano je celokupno stanovništvo, koje, iako nikada nije bilo konstituisano u veliku političku celinu, ima zajedničku istoriju.

U težnji da sačuvaju svoju tradiciju i nezavisnost od velikih susednih država Mosi i Mali, Bobo su bili upućeni jedni na druge, mešali su se međusobno, razmenjivali robu, iskustva i verovanja. Svi su imali isti način života, a i zajednička društva

posvećenih, kao što je na primer tajno društvo **Do** koje u izvesnom smislu objedinjuje pleme **Bobo**.

Pripadnici **Boboa** brižljivo obrađuju svoja terasasta polja koja neprekidno đubre i čuvaju od erozije. Žive u velikim porodicama, dok selo predstavlja ekonomsku i političku zajednicu, sa poglavicom koji je starešina najstarije porodice.

Celokupna religija **Bobo** zasniva se na kultu Zemlje i **Do-a**, koji oboje imaju za cilj osiguravanje plodnosti. **Do** interveniše u svim velikim ceremonijama, osobito pri pogrebnim ritualima i na početku poljoprivredne sezone, kada ovaj duh, zaštitnik sela, razgoni demone i zle sile. **Do** je predstavljen jednom apstraktom maskom koja se sastoji od okruglog lica sa okruglim očima, slabo naznačenim nosom i velikim kukastim kljunom, i od vertikalnog stuba ukrašenog raznobojnim geometrijskim ornamentima, često u vidu šahovskih polja, trouglova, zupčastih i drugih šara.

Mnogo više varijanata nalazimo u višebojnim maskama koje predstavljaju životinje, ptice, antilope, a osobito bivole. Maska bivola, glavne životinje plemena **Bobo** sa koncentričnim krugovima oko očiju i sa povijenim rogovima, deluje snažno i sugestivno. Kod plemena **Bobo** preovlađuje jedna umetnost koja je u odnosima konstrukcije i u bogatstvu dekoracije veoma složena.

Bobo kao i **Mosi** prave nakit i bronzane ukrase, figure, najčešće glave životinja, bivola i antilopa, za ukrašavanje svojih dugih čibuka, metodom livenja poznatom kao »izgubljeni vosak«.

Pleme **Baga**, koje uključuje i ostala sroдna plemena pripada zapadnoj grupi Mandingo i živi u močvarnom delu primorske oblasti Republike Gvineje.

To su oblasti gustog rastinja i bujne vegetacije, sa mnogim ušćima reka i plodnim pirinčanim poljima. Prema tradiciji samih **Baga**, oni su se doselili u Gvineju iz oblasti izvorišnog dela Nigera. Ali već prvi portugalski putnici, krajem XVI veka, zabeležili su prisustvo **Bagoes-a** u priobalnom pojusu. Kretanja su sednog stanovništva, osobito planinskog, prema ovim plodnim, bogatijim ali i nezdravijim delovima zemlje, nastavljaju se i danas. U isto vreme mnogi mladi pripadnici plemena **Baga**, napuštaju svoja sela i upućuju se u najbliže gradove. Oni napuštaju stare običaje i ne poznaju više tajno društvo **Simo** koje je sve do skoro upravljalo celokupnim socijalnim i verskim životom **Baga**. Mnogobrojni hijerarhijski redovi unutar samog društva **Simo**, imali su svoje posebne maske sa kojima su učestvovali u određenim ritualima i ceremonijama. Najvažnije svečanosti održavane su posle žetve pirinča i prilikom mlaćenja zrna, kada posvećeni u tajnu, to jest oni koji su prošli inicijacije, maskirani, igraju oko plemenske relikvije **Elek** — sa rogatom glavom životinje ili ptice sa vrlo dugim kljunom, o koji su obešeni sitni roščići u kojima se nalazi prah magične snage.

Umetnici **Baga** stekli su slavu svojim maskama, osobito 22 čuvenom maskom **Nimba** koja spada u grupu najvećih maski

Afrike. Bista žene sa tajanstvenim apstraktnim licem, svojim čudnim izgledom izazvala je posebno interesovanje Evropljana. Ona se može naći u svetskim kolekcijama evropskih muzeja već od polovine XIX veka, i smatra se jednim od remek-dela afričke umetnosti.

Kada se iz gustog šipražja šume pojavi »**nimba**« nošena na ramenima igrača, pokrivena plaštrom od rafije, svi drhte od uzbudenja, radosti i straha. Jer ona otelovljuje veliki duh plodnosti, od koga zavisi opstanak pojedinca kao i cele zajednice. Gravidne žene uživale su, po verovanju **Baga**, njenu posebnu zaštitu.

Maska **Banda** koju su nosili pripadnici najvišeg ranga društva **Simo**, jeste duga stilizovana glava krokodila, sa rogovima antilope, sa očima i nosem čoveka. Nosila se horizontalno, malo iskošeno. Izazivala je strah, i kada se pojavi, svi koji nisu prošli inicijacije, beže u svoje kolibe da bi se zaštitili. Ova maska koja ističe dva komplementarna principa — šumu i vodu, veoma je zastrašujuća. Kombinacije apstraktnih crta ljudskog lica, zuba krokodila, rogova i ušiju antilope, dekorativnih spirala i drugih motiva, sjednjene su u jedno impresivno i maštovito delo.

Kisi žive u pograničnoj oblasti Gvineje, Obale Slonovače, Liberije i Sijera Leone. Sa severa su im susedi **Malinke**, ljudi savana, a na jugu i istoku ljudi šuma. Ima ih oko 220.000. To što su sa svih strana opkoljeni granicama, očituje se u celokupnom njihovom materijalnom i duhovnom životu. Bave se zemljoradnjom na primitivan način. Gaje kafu. Kuće su im na malim proplancima, na kojima se obavljaju i obredne igre.

Najveći značaj u njihovoj religiji imaju **nomori** čudne skulpture rađene u mekom kamenu steatitu ili škriljcu, a predstavljaju ljudske figure u veoma različitim položajima. Smatra se da su ove figure preistorijskog porekla i da su rađene u različitim epohama. Po detaljima sa odela i oružja portugalskih osvajača, prepostavlja se da su neke od njih rađene u XVI veku. **Kisi** veruju da su one natprirodnog porekla, i zbog toga im pripisuju izuzetnu magičnu moć. Čuvaju ih na kućnim oltarima, u poljima i na grobljima, gde im prinose žrtve, i veruju da one obezbeđuju plodonosnu žetvu i životnu snagu.

Kisi izrađuju i posebne čupove koje ukrašavaju plastičnim predstavama ljudi i životinja, a čiji su poklopci često u vidu ljudske glave. Ukrašavaju ih i školjkama kauri. Ovi čupovi služe kao tajna skrovišta za čuvanje fetiša i drugih značajnih kulturnih predmeta.

Pleme **Dan** zauzima krajnji zapadni deo Obale Slonovače, oblasti Man i Danane. To je predeo savana i zatim šuma, kroz koji teče gornji tok reke Kavali. Broje oko 150.000 stanovnika. Jezik plemena **Dan** i istorijska tradicija ukazuju da se ono do selilo u ovu oblast. Njegovi pripadnici su se mešali sa plemenom **Gere**, koje živi u neposrednom susedstvu. Način života i

društvene institucije ove dve etničke grupe ne razlikuju se na prvi pogled. Ipak, ljudi plemena **Dan** dolaze iz savane, dok pleme **Gere** čine ljudi šuma. Razlike između njih vide se na maskama.

Maske plemena **Dan** su jednostavne, ovalnog oblika sa visokim čelom, malo isturenim jagodicama i uzanim, nešto kosim očima. Izvesna čistota u stilu čini da predstavljaju klasiku afričke umetnosti. No, sem ovih maski postoje i mnoge druge koje se razlikuju po kvalitetu kao i po specifičnim oblicima.

Maske **Gere** polaze od naturalističke činjenice i idu ka njenom deformisanju. Umetnik insistira na elementu koji smatra najtipičnijim, i ne ustručava se od preterivanja sve do ponavljanja istog dela lica. Te maske odaju utisak ljudskog lica koje je postalo natprirodno biće. Oličavaju duha šume, na što upućuju i karakteristike pojedinih životinja na njemu, kao što je panter, ili afrička bradavičasta svinja. Karakterišu ih ispuščene površine, umnoženi rogovi, izbočeni nosevi i zubi pantera. Groteskna i neobična maska **Gere** suprotstavlja se klasicizmu maske **Dan**. Međusobnim uticajima ova dva plemena došlo je do stvaranja novih stilova u njihovoj umetnosti i do prelaznih oblika.

Makoliko zavisio od plemenske tradicije, stvaralac sam slobodno ubličuje svoju inspiraciju, i svaki umetnički predmet je originalna kreacija. Poznati su slučajevi skulptora koji su svoja dela smatrali kao ostvarenja koja su koliko »dan« toliko i »gere«.

Maske imaju izuzetan značaj u životu plemena **Dan** i **Gere**. Smatra se da su, što je maska starija i što joj je više žrtava prinošeno, njena snaga i vrednost veći. Životna snaga koja se sa predaka prenosi na masku (Dan nemaju figure predaka) velikim delom zavisi od funkcije koju maska ispunjava. Nabranjanje nekih od funkcija koje u ovom društvu imaju maske, pomoći će nam da shvatimo nadanja, potrebe i zahteve ljudi koji ih prave i nose. Izvesne maske služe kao sudije, kao skupljači dažbina, kao pokretači svađe i rata, predskazuju ratnu sreću i donose mir. Upravljaju munjama i gromovima. One su zaštitnice i čuvare ribara, kovača i putnika, štite buduće majke, pomažu ženama da zatrudne, leče od bolesti. Posebna maska sa očima oivičenim metalom deluje kao čuvar od vatre i pazi da ne dođe do požara u šumi. Ukoliko se šuma upali, njen vlasnik juri od sela do sela da obavesti i pozove ljude.

Zbog ovako značajne uloge, maske se prave sa posebnom pažnjom, a zatim im se prinose žrtve od kola-orašića, pileće krvi i palmovog ulja.

Poseban tip malih maski koje predstavljaju vernu kopiju velikih, smatraju se izuzetno moćnim jer je potrebna posebna veština za njihovu izradu. Služe kao amajlija onima koji su prošli inicijacije i kao pradedovska zaštita od bolesti. Njihovi vlasnici ih dobro čuvaju od pogleda žena.

Antropomorfna figura se u ovoj oblasti veoma retko nalazi, ali su predmeti svakodnevne upotrebe često ukrašeni izrezbarenim glavama, koje se nalaze na posudama za pirinac i duvan,

na stolicama, daskama za igru **mankala**, kao i velikim kašikama **po** koje predstavljaju amblem žene ili majke rodovskog starešine, zadužene za kontrolu inicijacija u ženskom tajnom društву.

Pripadnici plemena **Senufo**, kojih danas ima nešto više od milion, naseljavaju prostranu oblast na severu Obale Slonovače kao i izvesne oblasti Gornje Volte i Malija. Njihov tradicionalni način života zasnivao se na primitivnoj obradi zemlje i endogamnoj seoskoj zajednici sa vrstom matrijarhalne porodice. Žena prilikom udaje ostaje u svojoj porodici u koju dolazi muž. Deca pripadaju majci. Društvo je izdeljeno na slojeve po uzrastu. Deca su do sedam godina, od sedam do četrnaest su dečaci, posle toga dolazi inicijacija kojom se muškarci uvode u red odraslih. Posle tridesete godine, završava se zrelost i posle čega ljudi više ne učestvuju u poljoprivrednim radovima i ulaze u red staraca.

Maske i skulpture koje **Senufo** izrađuju upotrebljavaju se o praznicima društvenog značaja, kao što su inicijacije, svadba i za vreme agrarnih svetkovina. Veoma je značajan kult predaka, i velike statue koje otelovljuju ideju pretka spadaju među najlepša dela afričke umetnosti. Nošene su u noćnim procesijama, kada treba da umilostive Zemlju, odnosno da odobrovolje veliku Majku **Ka Tieleo**. Najbolji primerci skulpture inspirisani su kulatom Velike majke i čuvani su u tajnim skrovištima, u koja je ulaz za sve strance bio zabranjen pod pretnjom smrti. Ritualna figura društva **Lo** upotrebljava se za vreme inicijacije. To je ženska figura sa svim karakteristikama boginje Majke na teškom postolju. Da bi obezbedili plodnost, oni koji se posvećuju i uvode u društvo odraslih, udaraju ovom figurom o zemlju u laganim ritmu.

Ptica koja predstavlja simbol ovog plemena ima važnu ulogu u ritualima. Radena je u pojednostavljenim formama, sa dugim kljunom i nekad raširenih krila. Po kosmogonijskom mitu plemena **Senufo** ona je jedna od prvih pet životinja koje se pojavljuju na zemlji, a to su: ptica, kameleon, kornjača, zmija i krokodil. Ptica je prva ubijena da bi bila pojedena. Ona transportuje duše umrlih na »onaj svet«. Velike statue ptice, nekada 1,20 m visine, nose mladići od četrnaest godina u ceremoniji **Lo**, na čelu procesije, i tada ona predstavlja životnu snagu sveta.

Maske imaju višestruke funkcije. Umetnost plemena **Senufo** pokazuje svoju vitalnost u punoj meri u takozvanim maskama »bljuvaće vatre« koje igraju važnu ulogu u izvesnom kultu **Gbon**. U centru lica, oko očiju i nosa, grupisani su elementi raznih životinja: majmuna, rode, hijene, bivola, antilope, krokodila, kameleona, vepra. Njihove čeljusti sa zubima nekada su udvojene. Maska se nosi horizontalno, malo iskošena. Nosi je враћ, lovac na veštice, koji izlazi noću sa maskom i bičem, duva u rog i bljuje vatru, te na taj način razgoni zle sile i izaziva strah. Pred njim se svi sklanjaju, oni koji nisu prošli inicijacije ne smeju izaći iz svojih koliba.

Posle ove impresivne maske u vidu šlema, male maske za lice jugozapadne grane **Senufoa** izgledaju beživotne, osobito pošto su nedavno degradirane na nivo suvenira i proizvode se za prodaju. Karakteriše ih stilizovana frizura i mali produžeci na donjem delu. Iznad čela su rogovi a ponekad i ptice. Ove maske se upotrebljavaju za vreme pogreba u kultu društva **Lo**.

Male maske sa bivoljim glavama, figure i prstenje liveni su od bronce u tehnici izgubljenog voska. Prsten sa bivoljom glavom predstavlja amblem врача i on ga drži čvrsto u zubima za vreme lečenja bolesnika.

Baule zauzimaju centralni deo Obale Slonovače, zonu savane koja kao klin prodire u obalske šume. Ima ih oko pola miliona. Oni su jedna od najvažnijih etničkih grupa Obale Slonovače. Veoma su dinamični i igraju važnu ulogu u ekonomskom i političkom životu zemlje. Pod vođstvom kraljice Aura Poka, napustili su Zlatnu Obalu oko 1730. godine i naselili se na Obali Slonovače, gde su se izmešali sa zatečenim stanovništvom **Guro** i **Senufo**. Kraljevina koju su osnovali preživela je sve do dolaska Francuza. U razvoju umetnosti znatnu ulogu imala je aristokratija i kraljevski dvor, ali je kod naroda preživeo stari društveni sistem, sa tradicionalnim oblicima verovanja, sa običajima i umetničkim oblicima.

O staroj istoriji i poreklu naroda **Baule** napisane su mnoge studije. Neki naučnici otkrivaju u umetnosti ovog naroda u vladarskim znakovima, u religiji i mnogim drugim činjenicama, ishodištu tačku jednog dugog puta, tokom kojeg je uvek bio prisutan duh Egipta.

Baule su delimično u političkom životu i u oblasti religije sačuvali baštinu **Ašanti**. Oni su je oplodili i obogatili na polju umetnosti sadržajem i oblicima zatečenog stanovništva.

Skulpture **Baule** služe da osiguraju što lepša i što finije oblikovana staništa za njihove bogove i pretke. Obično su oblih formi, sa ovalnim glavama i visokim čelom. Ruke su postavljene tako da dodiruju telo ili bradu. **Baule** su izrađivali i portrete značajnih ličnosti. Njihove maske mogu biti veoma različite. One koje se upotrebljavaju u mađijske svrhe i pri posmrtnim obredima prikazuju ljudsko lice i finih su linija i harmoničnog oblika. Polihromne životinske maske su stilizovane i apstraktne. Ponekad su sasvim okrugle i pljosnate. Predstavljaju bivola »guli« i služe da se otkloni nesreća, da se rasteraju demoni i veštice. Sem umetničkih predmeta koji su služili u religiozne svrhe i onih namenjenih dvoru i plemstvu, ovde nalazimo i veliki broj sasvim običnih predmeta za svakodnevnu upotrebu, kao što su to — stolice, posude, koturače za podizanje niti na razboju i drugo, čiji su ukraši namenjeni isključivo zadovoljenju duboke potrebe za estetskim doživljajem.

Baule upotrebljavaju metal na veoma sličan način kao 26 **Ašanti**. Tegovi za merenje zlatnog praha skoro su identični.

Oni su takođe izrađivali nakit sličnog stila, velike maske sa zlatnim listovima i male livenе maske.

Ašanti žive u centralnoj oblasti Gane. Ima ih oko milion. Prema jednoj hipotezi o njihovom poreklu, smatra se da su došli iz zemalja između Senegala i Nigera i da predstavljaju deo onih naroda koji su se rasuli posle pada stare imperije Gane.

Ime Zlatna Obala je naziv koji su ovoj zemlji dali Portugalcii, pošto su ih Ašanti presreli obućeni u blistavu odeću i nakit od zlata.

U XVII veku **Ašanti** su stvorili moćnu i bogatu kraljevinu u kojoj su provincije, pa čak i sela imala određenu autonomiju. To je bilo ratničko kraljevstvo koje je pokorilo svoje susede na severu i veoma uporno i aktivno se odupiralo kolonijalnom prodiranju. Uništeno je tek pri kraju XIX veka, posle dva krvava rata. Našavši u unapređenju kulture kakaoa izvor jednog novog blagostanja, **Ašanti** nikada nisu izgubili svoj ponos i svoju težnju za samostalnošću.

U religiji **Ašanti** preci su predmet istančanog kulta, njihove duše su fiksirane u svom boravištu. Najvažniji su, naravno, preci kraljeva.

Ašanti nisu izradivali figure predaka. Oni su verovali u božansku moć »zlatne stolice« koja je prema legendi, oko 1700. godine, za vreme jedne užasne oluje, kada se nebo rasuklo, uz grmljavinu, pala sa neba, pred kralja Osei Tutu, osnivača kraljevstva **Ašanti**. Ona je simbol kraljeve moći, odmoriste duša naroda **Ašanti**, uopšte, simbol njihovog jedinstva i trajnosti, nacionalni oltar. Od toga vremena osnovni oblik »zlatne stolice« je stalno kopiran, a ove stolice služe kao oltari na kojima se prinose žrtve precima.

Kult **Niaame** stvaraoca svih stvari, koji ima svoj hram, i kult **božanskog obilja**, koji je drugostepeni kult i koji se uvek odnosi na određeno mesto, najčešće na reku — dopunjaju religiju **Ašanti**. Koncepcija i shvatanje čovekove ličnosti je složena: **krv** koja potiče od majke, princip **ntoro** koji potiče od oca, **okra** koja je »dah« — njegove su glavne komponente. Krv je osnovna: potomstvo ide po majčinoj liniji, svako pripada rodu majke.

Izvanredan umetnički smisao koji **Ašanti** pokazuju u obradi metala ne nalazi se na predmetima od drveta. Ipak, lutka plodnosti **akuaba** koju nose mlade žene pobuduje izuzetnu pažnju, kako svojim estetskim kvalitetima, tako i oblikom koji podseća na izvesna egipatska ogledala.

Savršenstvo izrade predmeta od plemenitih metala dominiralo je ovom civilizacijom. Predmeti su izrađivani presovanjem, iskucavanjem i livenjem. Među predmetima od zlata isticao se nakit, ogrlice, visuljci, narukvice, prstenje, opasači, maske i drugo. Za merenje zlatnog praha **Ašanti** su upotrebljavali posebne bronzane tegove vrlo raznolikih oblika. Među naj- 27

starije spadaju tegovi geometrijskih oblika, jednostavne kvadratne ili pravougaone pločice, ali najinteresantniji su oni koji predstavljaju životinje ili delove životinja, kao što su rakova klješta, zatim insekte, ptice, kornjače, kao i razne predmete, oruđa i oružje. Među ovim tegovima nalaze se i predstave ljudi i scene iz života, a neki od njih imaju značenja kakve određene izreke ili poslovice.

JELENA ARANDELOVIĆ-LAZIĆ

LITERATURA:

- Leonard Adam, Primitivna umetnost, Beograd 1963.
Margaret Trowell, Hans Nevermann, Afrika i Oceanija, Rijeka 1968.
Dietrich Drost, Ornament i plastika, Beograd 1964.
Elsy Leuzinger, Africa, The Art of the Negro Peoples, London, 1964.
Warren M. Robbins, African Art in American Collections New York, 1966.
Leon Underwood, Masks of West Africa, London, 1964.
Leon Underwood, Figures in Wood, London, 1964.
Leon Underwood, Bronzes of West Africa, London, 1949.
William Fagg and Margaret Plass, African Sculpture, London, 1964.
Dictionnaire des civilisations africaines, Fernand Hazan, Paris, 1968.
Marcel Griaule, Dieu d'eau, Paris, 1966.
B. Holas, Animaux dans l'art ivoirien, Paris 1969.
28 AAY. Kyerematen, Panoply of Ghana, London, 1964.

»Akuaba«, lutka plodnosti. Ašanti. Gana. Drvo.

Stolica. Dogon. Mali. Drvo.

RÉSUMÉ

L'exposition «L'Art d'Afrique occidentale» organisée par le Musée ethnographique de Belgrade, présente toute la collection dont Veda et Zdravko Pečar, esprits enthousiastes, voyageurs et fervents amoureux des arts, ont fait don à capitale de la Yougoslavie. La collection comprend plus de quatre cent vingt objets de «l'art nègre», d'une haute valeur, que les donateurs se sont procurés en Afrique même et, pour ainsi dire en règle générale, là où ils ont pris naissance, dans les pays et les régions de la partie occidentale du continent. Réunie entre 1960 et 1973, elle comporte des masques, des objets d'art figuratif, des fétiches, des figures d'ancêtres, des objets du culte, des céramiques, des tissus et des instruments de musique originaires des contrées que couvrent aujourd'hui le Mali, la Guinée, la Haute-Volta, la Côte d'Ivoire et le Ghana. Tous ces objets appartiennent aux cultures des tribus et peuples africains des Bambara, Dogon, Marka, Malinké, Mossi, Bobo, Kissi, Baga, Dan, Guere, Senoufo, Baoule et Achanti. La plupart sont des masques, des figures anthropomorphes — figures d'ancêtres ou objets du culte — et aussi d'intéressants objets d'usage courant. Une première étude scientifique, encore hâtive, de la collection, a permis de constater qu'elle recèle des spécimens très rares, très typiques, voire uniques, des réalisations de l'art africain traditionnel. Certains d'entre eux promettent d'ouvrir aux experts des horizons extrêmement intéressants et inexplorés. La Direction du Musée ethnographique de Belgrade et sa Section spécialisée ont jugé nécessaire de présenter cette exposition sans plus attendre, de la rendre accessible tant aux experts qu'au grand public, bien que la collection vienne d'être acheminée par l'Atlantique et la Méditerranée. Il s'agit d'un événement culturel important pour Belgrade et pour la Yougoslavie. D'autant plus que l'art africain est fort mal représenté dans les musées de cette partie de l'Europe. On peut donc s'attendre, dans la période à venir, à d'intenses travaux pour identifier complètement les objets, pour les analyser du point 29

de vue scientifique et muséologique, à de passionnantes investigations scientifiques, ethnologiques, artistiques, historiques, coulturologiques et esthétiques. Pour le moment, leur classification s'est située sur deux plans — selon les peuples ou les tribus auxquelles ils appartiennent, et suivant leur genre, leur destination ou leur affectation. Le visiteur, de même que le chercheur ont donc sous les yeux de précieux spécimens, puisés à des sources originelles — au dernier moment peut-être, puisque ces sources se troublent de plus en plus, un fragment du trésor inestimable de l'oeuvre créatrice de l'homme, d'une oeuvre qui étant profondément humaine est foncièrement universelle. Partant de ce point crucial, ils peuvent s'abandonner aux délices de la jouissance artistique et de l'investigation scientifique.

Dans le texte intitulé: «La génèse de la collection», Veda Pečar, publiciste aux activités sociales bien connues, et le dr Zdravko Pečar, journaliste, auteur de récits de voyage et de textes politiques, diplomate aussi, décrivent d'une manière inspirée, émouvante mais toujours sobre, la naissance de leur collection, comme le font ceux qui créent quelque chose avec amour. C'est en 1955 que l'idée prend forme. Veda Pečar a en effet remarqué le contraste entre la richesse de l'art de l'Afrique et les souvenirs de série que l'on emporte de ces merveilleux pays. En 1960, le dr Pečar arrive, dans des circonstances dramatiques, à Conakry où il assiste à une conférence afro-asiatique. Il décide alors de se procurer pour la première fois deux objets originaux — en souvenir. Mais les autorités guinéennes font saisir la «nimbu» du dr Pečar et son tam-tam de la tribu des Bagas. L'agrandissement de la collection passera ensuite par maintes péripéties et difficultés, le principe du «patrimoine national» se doublant des profonds préjugés et de la superstition des simples gens et des fonctionnaires. Mais, grâce à l'amitié des Africains de l'Ouest envers la Yougoslavie, grâce au respect qu'inspirent le nom et la notion de «Tito», grâce à l'estime que le dr Pečar lui-même a su se gagner, et au fait que l'on avait compris qu'il ne s'agissait pas d'une affaire lucrative, commerciale, les Pečar peuvent poursuivre leur oeuvre. Ils relatent ensuite leurs voyages d'Abidjan à la Haute-Volta, de Bamako au Hoggar, l'époque où ils apprennent à mieux comprendre ces objets d'art et à mieux connaître ces peuples, leur passé et leurs aspirations. L'enchevêtrement de la vie tribale et des arts, l'essence conceptuelle de l'expression artistique africaine — tels sont, parmi bien d'autres, les thèmes qui impressionnent le plus les collectionneurs. Au cours des longues nuits passées dans la solitude des savanes d'Afrique occidentale, les Pečar finissent par devenir les esclaves de cet art. Les autochtones de régions éloignées leur apportent désormais eux-mêmes des objets qui «ont fait leur temps» et d'autres encore qu'ils leur confient en toute quiétude. Les Pečar commencent à sentir le souffle mystique qui en émane — avec

crainte, même chez les gens les plus cultivés. Mais ce sentiment n'est pas inspiré par le «primitivisme» de l'Afrique. C'est plutôt l'hommage que l'on rend à l'éternel esprit créateur. Et les Pečar n'hésitent pas, à la fin de leur texte, à dédier une «nimbu» de leur collection à son nouveau lieu d'asile, dont ils font la gardienne, la protectrice.

Dans «Les beautés et les secrets des arts plastiques africains», le peintre Pedja Milosavljević se penche sur les différences entre le mode de penser de l'intellectuel occidental et celui de l'auteur des objets d'art créés dans l'ambiance de la savane et la jungle. Le grand artiste insiste sur le secret qui provient de ce que nous ne connaissons pas les choses, et non sur celui qui serait immanent aux œuvres des milieux sous-évolués. Le peintre rappelle à ce propos que les artistes européens furent les premiers à sentir instinctivement la valeur des arts plastiques africains où ils trouvèrent une source de rajeunissement. L'auteur étudie, par ailleurs, quelques questions d'esthétique et se demande notamment s'il existe chez l'artiste africain une conception du beau et quelle est cette conception. Dans ce texte, quelque peu amer lorsqu'il s'agit de notre connaissance du passé et du sens d'une activité créatrice lointaine, l'auteur ne cache pas son admiration pour cet art et rend hommage à l'esprit investigator qui anima naguère l'écrivain et voyageur serbe Rastko Petrović, et qui inspire aujourd'hui Veda et Zdravko Pečar, fascinés par l'Afrique.

Jelena Arandjelović-Lazić, conservateur supérieur et chef de la Section d'étude de la culture populaire du Musée ethnographique, donne un aperçu détaillé de la collection dans un texte intitulé: «L'art traditionnel de l'Afrique occidentale». L'auteur analyse d'abord la force d'expression, l'intensité qui se dégage des œuvres de l'art africain. Elle indique que cette force jaillit d'une conviction pure, immanente à la nature même de l'artiste africain traditionnel qui réalise ses œuvres en fonction de sa structure spirituelle et sociale, sous le diktat d'une nécessité relevant du rite et de la magie. Elle parle ensuite de la préparation spéciale qu'il subit avant d'entreprendre un travail chargé de responsabilités, ainsi que de la place de choix qu'il occupe dans les sociétés tribales africaines. Quel est donc le sens profond de l'art africain? C'est de conserver, de perpétuer la force vitale. Foncièrement dynamique, elle peut être transférée à l'individu et à la communauté. Ces éléments s'imbriquent dans une conception strictement structurée du monde, qui possède sa logique et son harmonie, et qui repose sur la conception animiste de l'univers. Selon elle, les choses ne symbolisent pas la force, elles n'ont pas de force par elles-mêmes puisqu'elles sont la force même. Pourtant, en toutes choses, dans l'art en particulier, la préoccupation majeure, le but essentiel — c'est l'homme. Il est, en effet, le seul à pouvoir agir sur les choses, par des cultes compliqués et des moyens tout aussi complexes. 31

L'auteur évoque, par ailleurs, le rôle des ancêtres, la ligne maîtresse dont le but ultime est de survivre, et autour de laquelle la vie tribale se déroule de génération en génération. Après avoir décrit la position et l'apparence des figures d'ancêtres — interprètes de l'idée d'aïeux, elle s'arrête aux fabricants de fétiches, aux sorciers qui confèrent aux fétiches un pouvoir magique. Les rites pratiqués avec les masques et les masques eux-mêmes occupent ensuite une place de choix dans les considérations de l'auteur qui mentionne les sociétés secrètes et leur mission selon les différentes tribus. Dans les croyances tribales, une importance particulière est accordée à la tête — centre de la vie physique et spirituelle, élément éminemment sacré. Les objets d'art africains ont souvent une durabilité remarquable. C'est ainsi par exemple que l'on retrouve, sous une forme pour ainsi dire identique, le même masque à différentes époques et dans différentes régions de l'Afrique, ce qui est d'autant plus singulier que l'art africain est caractérisé précisément par une variété considérable des formes. «Dans l'art de l'Afrique — constate l'auteur — l'abstrait réside dans le fait que l'artiste part de symboles connus et lisibles, mais se maintient au même niveau spirituel que ceux auxquels le message de ces symboles est adressé, tandis que l'art abstrait européen peut être incompréhensible pour un grand nombre d'observateurs ou même, dans certains cas, n'avoir absolument aucune signification». Dans une partie informative très détaillée, l'auteur présente les objets d'art de la collection suivant les tribus dont ils sont originaires, et y ajoute des observations subtiles concernant leur genre, leur espèce et leur destination. Art figuratif, sociétés secrètes, culte de Dio, figure du génie de la terre Boli, et enfin masques Djivari (les plus belles pièces de la collection) — pour les Bambaras; cosmogonie et masques spécifiques — pour la tribu des Dogons; masques abstraits de la Déesse de la terre — pour les Mossis; masques aux formes animales — pour les Bobos; célèbres «nimbas» — pour la tribu des Bagas; religion nomori, sculptures et poterie kanari — pour les Kissis; masques et figures d'ancêtres — pour les Dans et les Guérés; cultes, masques, fétiches, objets d'usage courant — pour les tribus Senfo, Baoule et Achanti ... Tous ces chapitres ne sont pas seulement instructifs; ils révèlent aussi toute la complexité de l'observation et de l'étude de l'art d'Afrique occidentale, d'un art d'une valeur incontestable dont l'auteur ne nous indique que l'essentiel dans le texte écrit pour le catalogue.

L'avant-propos du catalogue est dû à Živojin Kovačević, vice-président de l'Assemblée de la Ville de Belgrade. Il est consacré à l'amitié qui unit la Yougoslavie aux pays d'Afrique occidentale, à la collaboration culturelle avec ces Etats, ainsi qu'à l'idée de non-alignement en tant que contribution à la paix mondiale et à la coopération internationale.

RESUME

The "Art of West Africa" Exhibition arranged by the Ethnographic Museum in Belgrade contains the entire collection of Veda and Zdravko Pečar, presented to the nation's capital by these two travellers, enthusiastic amateurs and art lovers. The collection numbers over 420 valuable objects of "black art" procured in Africa, largely in the very places where they were fashioned, in countries situated in the western reaches of the continent. Accumulated between 1960 and 1973, it comprises masks, figural sculptures, fetishes, ancestral figures, ritual articles, ceramics, textiles and musical instruments from the states of Mali, Guinea, Upper Volta, Ivory Coast and Ghana. The objects belong to the cultures of the African tribes and peoples of Bambara, Dogon, Marka, Malinke, Mosi, Bobo, Kisi, Baga, Dan, Gere, Senufo, Baule and Ashanti. Masks predominate, followed by anthropomorphic figures — ancestral figures or figures for ritual use, and objects of everyday use. As far as could be ascertained from initial scientific study, the collection consists of extremely rare, highly typical or very unique examples of the achievement of traditional African art. For the research workers who will undertake a closer analysis of them, some of the objects open up fascinating and unexplored avenues of study. Although the collection has just arrived from overseas, the Ethnographic Museum in Belgrade considered it would be useful to present it to the public without delay, thereby making it immediately accessible to specialists and laymen alike.

For Belgrade, and Yugoslavia, this is an outstanding cultural event as it brings before the public a large collection of African art in a part of Europe where this art is regrettably under-represented museums. A great deal of detailed work remains to be done on the more thorough identification of the objects, on their scientific and museological treatment, on scientific, ethnological, artistic, historical, cultural and esthetic study. For the moment, the objects have been classified on a twofold basis: according to the people or tribe to whose culture they belong, and according to the type of object, that is, the purpose for which it was fashioned. The museum visitor, as well as the research worker, have thus been presented with a series of precious original works obtained at the source, the purity of which is already being clouded and blurred in our day. One might even say that they were gathered at the eleventh hour in terms of originality, as a specific part of the vast treasury

of man's creative effort, profoundly universal in character. With this in mind, the spectator and student may give themselves up to enjoyment and research.

Veda Pečar, publicist and political activist, and Dr. Zdravko Pečar, journalist, travel writer, author of works on political subjects, and diplomat, have written "How the Collection Came into Being" for this catalogue. Obviously inspired by the beauty of the objects they have assembled, but approaching their subject with considerable personal restraint, they describe the emergence of their collection as a labour of love. The idea took shape in 1955 after Veda Pečar had observed the marked contrast between the great richness of African art and the mass-produced souvenirs taken back home by travellers to these wondrous lands. In 1960, when Dr. Pečar arrived under rather dramatic circumstances at an Afro-Asian Conference convened in Conakry, he decided to procure the first two original objects as mementos of his trip. However, the objects, a "nimba"-mask, and a drum, from the Baga tribe, were impounded by the Guinean authorities. This was only the beginning of a series of headaches surrounding the acquisition of other objects to add to the collection running the gamut from uncomprehending postures assumed on the principle of "national patrimony" to profound prejudices and superstitions harboured by civil servants and ordinary people. But thanks to the friendly feelings of the peoples of West Africa toward Yugoslavia, their respect for the name of Tito and all that it stands for, their deference for Dr. Pečar himself, and to their finally being persuaded that no commercial considerations were involved, the Pečars were able to continue their collecting.

Their contribution describes the travels and official duties that took them from Abidjan, Ivory Coast, to Upper Volta, to Bamako, Hogar and further, and the growth in their understanding of these artistic objects and their knowledge of these peoples whose past and aspirations they gradually came to comprehend. The collectors' attention was particularly preoccupied with the relationship between tribal life and art, and the conceptual essence of African artistic expression. During long nights of solitude in the West African savannah and the Sudan, the Pečars definitely became impassioned lovers of this art. Natives arrived on foot from distant places, bringing them objects that had "served their purpose", or other objects which they trustingly confided to the care of the collectors. The Pečars sensed the mystery shrouding these objects, observable in the manner in which they were approached by the people, in the awe in which they are held even by the educated. It was not their "primitive" features that were basic to this feeling; rather it was esteem for the eternal spirit of creativity. At the end of their article, they do not hesitate to assign to one of the "nimbas" from their collection the role of guardian

In his article, "The Beauty and Secrets of African Sculpture", painter Pedja Milosavljević turns his attention to the dissimilarities between the approach of the Western intellectual and the creator of artistic objects in the environment of the savannah and bush. The distinguished artist focuses on the feeling that they are invested with a secret, although this secret is the one that is the product of our ignorance and not the secret that is allegedly immanent in the works of these underdeveloped milieus. He also recalls that the values of African sculpture were instinctively felt and appreciated first by European artists and that these objects were, for them, a source of rejuvenation. The painter further discourses upon a number of esthetic problems, for instance, does the African artist possess a concept of beauty and, if so, what is it? With an element of resignation regarding our knowledge of the past and the essential meaning of things in areas of creativity so remote from us, the author articulates his admiration for this art while simultaneously paying homage to the exploring spirit displayed by those whose imagination is fired by Africa, like the onetime Serbian writer and traveller, Rastko Petrović, and now Veda and Zdravko Pečar.

Jelena Arandjelović-Lazić, Senior Custodian and Head of the Department for the Study of National Cultures of the Ethnographic Museum in Belgrade, offers a more detailed survey of the West African art collection in her contribution: "The Traditional Art of West Africa". The author begins by analyzing the expressiveness and intensity radiating from works of African art. In her explanation, its power is generated by the purity of belief inherent in the very nature of the traditional African artist who creates to meet the requirements of his spiritual and social setting, that is, for specific ritual, magic needs. She then goes on to deal with the special training and preparation undergone by the artist so that he may be able to discharge his responsible task, and with the respect accorded the artist in African tribal society. What is the basic intention of African art? It lies in the endeavour to preserve the vital force of life. This force is dynamic and may be transferred to individuals and to the community. These elements form part of a consistently organized view of the world, distinguished by its own logic and harmony, the foundation for which is the animist concept of the world. In this view, things are not symbolized and do not possess power, they are the power itself. In everything, and in art particularly, the fundamental preoccupation and goal is man. He alone has the power to influence things, through complex cults and intricate means. The next subject dealt with is the role of the ancestors, the existential framework of the tribe whose ultimate objective is — to exist, and it is around this that tribal life courses and flows from one generation to the next. The stance and appearance of ancestor figures is described as reflecting and interpreting the ideas of the an-

cestors. The author continues by referring to fetishes, their role and appearance. She deals with the producers of fetishes, the sorcerers and medicine men, who inform the fetishes with occult powers. Rituals associated with masks, and the masks themselves, figure importantly in this contribution in which reference is made to secret societies and the role assigned to them in various tribes. In the section on masks, the author cites the special place in tribal belief held by the head as the center of physical and spiritual life, and therefore sacred. Further on, the article treats the subject of the immutability of African art objects, stating that the specific intent of the objects, for instance masks, led to a situation in which masks of virtually identical appearance were found in various periods and different parts of Africa although African art is otherwise notable for its abundance of diverse forms. "The quality of the abstract", says the author, "stems from the fact that the African artist takes generally known and recognizable symbols as his point of departure, remaining on the same spiritual level as his environment to which the message of these symbols is directed, whereas European abstract art may remain incomprehensible to large numbers of observers and may, understandably, be completely devoid of all meaning". In the exhaustive informative section, where the subject matter is divided up according to the various tribes in which individual objects originated, the author, with a keen sense of observation, presents a survey of the various types and intentions of these art objects. For the Bambara, attention is focused on figural sculpture, on the secret societies of the Dio cult, on figures of the earth spirit, Boli, and finally on the loveliest pieces in the collection, the Djivara masks. The section on the Dogon tribe treats their specific cosmogony and their masks; the part on the Mosi tribe concentrates on the abstract mask of the Earth Goddess, and the section on the Bobo tribe takes up masks in animal form; that on the Baga tribe treats the famous "nimbas" while the section devoted to the Kisi tribe speaks of the Nomori religion and its sculptures, and the Kanari jugs. In the section on the Dan and Gere tribes, it is the masks and ancestral figures that hold attention; in the section on the Senufo, Baule, Ashanti, it is the cults, fetish masks, objects of everyday use that are singled out... These sections are not simply instructive; they also reveal the nature of the problems entailed in observing and studying the undoubtedly lofty values of West African art of which the author of this text, written especially for the catalogue, succeeds in setting out only the most essential, due to limitations of space.

The introduction by Živojin Kovačević, Vice-President of the Assembly of Belgrade, is dedicated to friendship between Yugoslavia and the West African countries, to cultural exchange between them, and to the idea of non-alignment as a contribu-

KATALOG*

1. Maska »Divara«. Plesni ukras za glavu. Bambara. Mali. Drvo. Visina 69 cm.
2. Maska »đivara«. Plesni ukras za glavu. Bambara. Mali. Drvo. Visina 90 cm.
3. Maska »đivara«. Plesni ukras za glavu. Bambara. Mali. Drvo. Širina 71 cm.
4. Maska »đivara«. Plesni ukras za glavu. Bambara. Mali. Drvo. Širina 71 cm.
5. Maska »đivara«. Plesni ukras za glavu. Bambara. Mali. Drvo. Visina 49 cm.
6. Maska »đivara«. Plesni ukras za glavu. Bambara. Mali. Drvo. Visina 94 cm.
7. Maska »đivara«. Plesni ukras za glavu. Bambara. Mali. Drvo. Visina 80 cm.
8. Maska »đivara«. Plesni ukras za glavu. Bambara. Mali. Drvo. Visina 66 cm.
9. Maska »đivara«. Plesni ukras za glavu. Bambara. Mali. Drvo. Visina 104 cm.
10. Maska »đivara«. Plesni ukras za glavu. Bambara. Mali. Drvo. Veličina 25×50 cm.
11. Maska »đivara«. Plesni ukras za glavu. Bambara. Mali. Drvo. Veličina 23×74 cm.
12. Maska »đivara«. Plesni ukras za glavu. Bambara. Mali. Drvo. Veličina 30×78 cm.
13. Maska »đivara«. Plesni ukras za glavu. Bambara. Mali. Drvo. Veličina 37×98 cm.
14. Maska »đivara«. Plesni ukras za glavu. Bambara. Mali. Drvo. Veličina 25×124 cm.
15. Maska »đivara«. Plesni ukras za glavu. Bambara. Mali. Drvo. Veličina 14×70 cm.
16. Maska »đivara«. Plesni ukras za glavu. Bambara. Mali. Drvo. Veličina 35×126 cm.
17. Maska »đivara«. Plesni ukras za glavu. Bambara. Mali. Drvo. Veličina 28×93 cm.
18. Maska »đivara«. Plesni ukras za glavu. Bambara. Mali. Drvo. Veličina 27×120 cm.
19. Maska »đivara«. Plesni ukras za glavu. Bambara. Mali. Drvo. Visina 66 cm.
20. Maska »đivara«. Plesni ukras za glavu. Bambara. Mali. Drvo. Veličina 30×49 cm.
21. Maska »đivara«. Plesni ukras za glavu. Bambara. Mali. Drvo. Veličina 17×40 cm.

* Detaljna obrada predmeta, identifikacija kao i utvrđivanje porekla nekih predmeta, zahteva duži studijski rad.

22. Maska »đivara«. Plesni ukras za glavu. Bambara. Mali. Drvo. Visina 69 cm.
23. Maska »đivara«. Plesni ukras za glavu. Bambara. Mali. Drvo. Visina 86 cm.
24. Maska »đivara«. Plesni ukras za glavu. Bambara. Mali. Drvo. Visina 97 cm.
25. Maska »đivara«. Plesni ukras za glavu. Bambara. Mali. Drvo. Visina 98 cm.
26. Maska »đivara«. Plesni ukras za glavu. Bambara. Mali. Drvo. Visina 64 cm.
27. Maska »đivara«. Plesni ukras za glavu. Bambara. Mali. Drvo. Visina 77 cm.
28. Maska »đivara«. Plesni ukras za glavu. Bambara. Mali. Drvo. Visina 55 cm.
29. Maska »đivara«. Plesni ukras za glavu. Bambara. Mali. Drvo. 28×83 cm.
30. Maska »đivara«. Plesni ukras za glavu. Bambara. Mali. Drvo. Veličina 38×74 cm.
31. Maska »đivara«. Plesni ukras za glavu. Bambara. Mali. Drvo. Visina 55 cm.
32. Maska »đivara«. Plesni ukras za glavu. Bambara. Mali. Drvo. Visina 70 cm.
33. Maska »đivara«. Plesni ukras za glavu. Bambara. Mali. Drvo. Visina 91 cm.
34. Maska »đivara«. Plesni ukras za glavu. Bambara. Mali. Drvo. Veličina 47×29 cm.
35. Maska »đivara«. Plesni ukras za glavu. Bambara. Mali. Drvo. Visina 47 cm.
36. Maska »đivara«. Plesni ukras za glavu. Bambara. Mali. Drvo. Visina 45 cm.
37. Maska »đivara«. Plesni ukras za glavu. Bambara. Mali. Drvo. Dužina 72 cm.
38. Maska »đivara«. Plesni ukras za glavu. Bambara. Mali. Drvo. Visina 88 cm.
39. Maska »đivara«. Plesni ukras za glavu. Bambara. Mali. Drvo. Visina 54 cm.
40. Maska »đivara«. Plesni ukras za glavu. Bambara. Mali. Drvo. Visina 78 cm.
41. Maska. Bambara. Mali. Drvo. Veličina 42×13 cm.
42. Maska. Bambara. Mali. Drvo. Školjke kauri. Veličina 34×12 cm.
43. Maska. Bambara. Mali. Drvo. Veličina 53×11 cm.
44. Maska. Bambara. Mali. Drvo. Veličina 40 cm.
45. Maska. Lovačka. Bambara. Mali. Drvo, rog. Veličina
46. Maska, tajnog društva Kore. Bambara. Mali. Drvo. Veličina 66 cm.
47. Maska. Bambara. Mali. Drvo. Veličina 60 cm.
48. Maska. Bambara. Mali. Drvo. Veličina 43 cm.
49. Maska. Bambara. Mali. Drvo, školjke kauri. Veličina 62 cm.
50. Maska, tajnog društva Ntomo. Bambara. Mali. Drvo, školjke kauri. Veličina 60 cm.

51. Maska. Bambara. Mali. Drvo, školjke kauri. Veličina 53 cm.
52. Kultna figura. Bambara. Mali. Drvo. Visina 92 cm.
53. Kultna figura. Bambara. Mali. Drvo. Visina 90 cm.
54. Kultna figura. Bambara. Mali. Drvo. Visina 100 cm.
55. Kip predaka. Bambara. Mali. Drvo. Visina 103 cm.
56. Kultna figura. Bambara. Mali. Drvo. Visina 92 cm.
57. Kultna figura. Bambara. Mali. Drvo. Visina 137 cm.
58. Figura žene. Bambara. Mali. Drvo. Visina 28 cm.
59. Figura žene. Bambara. Mali. Drvo. Visina 30 cm.
60. Kultna figura. Bambara. Mali. Drvo. Visina 116 cm.
61. Kultna figura. Bambara. Mali. Drvo. Visina 78 cm.
62. Kultna figura. Bambara. Mali. Drvo. Visina 93 cm.
63. Figura muškarca. Bambara. Mali. Drvo. Visina 93 cm.
64. Figura žene. Bambara. Mali. Drvo. Visina 42 cm.
65. Figura muškarca. Bambara. Mali. Drvo. Visina 48 cm.
66. Figura žene. Bambara. Mali. Drvo. Visina 45 cm.
67. Figura. Bambara. Mali. Drvo. Visina 59 cm.
68. Figura muškarca. Bambara. Mali. Drvo. Visina 46 cm.
69. Figura žene. Bambara. Mali. Drvo. Visina 130 cm.
70. Figura. Bambara. Mali. Drvo. Školjke kauri. Visina 33 cm.
71. Figura žene. Bambara. Mali. Drvo. Visina 78 cm.
72. Figura žene. Bambara. Mali. Drvo. Visina 54 cm.
73. Kip predaka. Bambara. Mali. Drvo. Visina 89 cm.
74. Figura žene. Bambara. Mali. Drvo. Visina 39 cm.
75. Figura žene. Bambara. Mali. Drvo. Visina 38 cm.
76. Figura žene. Bambara. Mali. Drvo. Visina 40 cm.
77. Figura muškarca. Bambara. Mali. Drvo. Visina 46 cm.
78. Figura sa maskom. Bambara. Mali. Drvo. Visina 61 cm.
79. Figura žene. Bambara. Mali. Drvo. Visina 80 cm.
80. Marioneta. Segu. Bambara. Mali. Drvo. Visina 10 cm.
81. Figura žene. Bambara. Mali. Drvo. Visina 53 cm.
82. Kultna figura. Bambara. Mali. Drvo. Visina 56 cm.
83. Figura starca. Bambara. Mali. Drvo. Visina 75 cm.
84. Posuda za duvan. Bambara. Mali. Drvo. Visina 90 cm.
85. Posuda za duvan. Bambara. Mali. Drvo. Visina 55 cm.
86. Posuda za duvan. Bambara. Mali. Drvo. Visina 47 cm.
87. Posuda za duvan. Bambara. Mali. Drvo. Visina 95 cm.
88. Brava. Bambara. Mali. Drvo. Dužina 36 cm.
89. Brava. Bambara. Mali. Drvo, metal. Dužina 30 cm.
90. Brava. Bambara. Mali. Drvo, metal. Dužina 39 cm.
91. Brava. Bambara. Mali. Drvo, metal. Dužina 46 cm.
92. Vrata sa ambara. Bambara. Mali. Veličina 26×60 cm.
93. Vrata sa ambara. Bambara. Mali. Drvo. Veličina 38×61 cm.
94. Stolica. Bambara. Mali. Drvo. Visina 15 cm.
95. Stolica. Bambara. Mali. Drvo. Visina 45 cm.
96. Štap sa figurom žene. Bambara. Mali. Drvo. Dužina 128 cm.
97. Pletena posuda. Bambara. Mali. Prečnik 45 cm.
98. Posuda od tikve. Bambara. Mali. Prečnik 41 cm.
99. Posuda od tikve. Bambara. Mali. Prečnik 30 cm.

100. Pletena košara. Bambara. Mali. Prečnik 35 cm.
101. Pletena posuda. Savremena. Bambara. Mali. Prečnik 28 cm.
102. Kašika. Bambara. Mali. Tikva. Dužina 30 cm.
103. Kašika. Bambara. Mali. Tikva. Dužina 23 cm.
104. Kašika. Bambara. Mali. Tikva. Dužina 16 cm.
105. Kašika. Bambara. Mali. Drvo. Dužina 40 cm.
106. Kašika. Bambara. Mali. Tikva. Dužina 30 cm.
107. Kašika. Bambara. Mali. Tikva. Dužina 28 cm.
108. Kašika. Bambara. Mali. Tikva. Dužina 26 cm.
109. Kašika. Bambara. Mali. Tikva. Dužina 30 cm.
110. Kašika. Bambara. Mali. Tikva. Dužina 26 cm.
111. Kašika. Bambara. Mali. Drvo. Dužina 62 cm.
112. Kašika. Bambara. Mali. Drvo. Dužina 57 cm.
113. Kašika. Bambara. Mali. Drvo. Dužina 48 cm.
114. Muzički instrument. Tikva sa pužićima. Bambara. Mali. Veličina 26 cm.
115. Muzički instrument. Tikva sa pužićima. Bambara. Mali. Veličina 32 cm.
116. Muzički instrument. Bubanj. Bambara. Mali. Visina 33 cm.
117. Muzički instrument »kora«. Bambara. Mali. Dužina 108 cm.
118. Tkanina. Pokrivač. Savremena, rađena po starim uzorima. Bambara. Mali. Veličina
119. Tkanina. Ornamenti bojeni muljem posebnom tehnikom. Bambara. Mali. Veličina 177×97 cm.
120. Tkanina. Ornamenti bojeni muljem posebnom tehnikom. Bambara. Mali. Veličina 167×105 cm.
121. Tkanina. Ornamenti bojeni muljem posebnom tehnikom. Bambara. Mali. Veličina 162×116 cm.
122. Maska. Malinke. Mali. Drvo. Bojena. Visina 76 cm.
123. Figura muškarca. Poljoprivrednik sa lulom. Malinke. Mali. Drvo. Visina 108 cm.
124. Figura muškarca. Malinke. Mali. Drvo. Visina 121 cm.
125. Figura muškarca sa glavom ovna. Malinke. Mali. Drvo. Visina 94 cm.
126. Maska. Marka. Mali. Drvo. Visina 116 cm.
127. Maska. Marka. Mali. Drvo. Visina 96 cm.
128. Maska. Marka. Mali. Drvo obloženo metalom. Veličina 40 cm.
129. Štap. Marka. Mali. Drvo. Dužina 74 cm.
130. Figura muškarca. Marka? Mali. Drvo. Visina 137 cm.
131. Maska sa figurom žene. Dogon. Mali. Drvo. Visina 113 cm.
132. Maska. Dogon. Mali. Drvo. Bojena. Visina 149 cm.
133. Maska sa dve ženske figure. Dogon. Mali. Drvo. Veličina 50 cm.
134. Maska. Dogon. Mali. Drvo. Visina 114 cm.
135. Maska. Dogon. Mali. Drvo. Visina 64 cm.
136. Maska. Dogon. Mali. Drvo. Visina 147 cm.
137. Maska. Dogon. Mali. Drvo. Visina 66 cm.
138. Maska. Dogon. Mali. Drvo. Bojena. Visina 51 cm.
139. Maska. Dogon. Mali. Drvo. Bojena. Visina 44 cm.
- 40 140. Maska. Dogon. Mali. Drvo. Bojena. Visina 60 cm.

141. Maska »kanaga«. Dogon. Mali. Drvo. Bojena. Visina 81 cm.
142. Maska. (Izvađena iz groba). Dogon. Mali. Drvo. Visina 102 cm.
143. Maska. Dogon. Mali. Drvo. Bojena. Visina 102 cm.
144. Maska. Dogon. Mali. Drvo. Visina 94 cm.
145. Maska »kanaga«. Dogon. Mali. Drvo. Bojena. Visina 90 cm.
146. Maska. Dogon. Mali. Drvo. Visina 93 cm.
147. Maska. Dogon. Mali. Drvo. Bojena. Visina 64 cm.
148. Maska. Dogon. Mali. Drvo. Visina 76 cm.
149. Maska sa figurom žene. Dogon. Mali. Drvo. Bojena. Visina 106 cm.
150. Kultni predmet. Dogon. Mali. Drvo. Veličina 86 cm.
151. Kultni stub. Dogon. Mali. Drvo. Visina 125 cm.
152. Kip predaka. Dogon. Mali. Drvo. Visina 27 cm.
153. Kip predaka. Dogon. Mali. Drvo. Visina 44 cm.
154. Kip predaka. Dogon. Mali. Drvo. Visina 49 cm.
155. Antropomorfna figura. »Telem« Izvađena iz groba. Dogon. Mali. Drvo. Visina 52 cm.
156. Antropomorfna figura sa podignutim rukama. Dogon. Mali. Drvo. Visina 60 cm.
157. Dvopolna antropomorfna figura sa podignutim rukama i manjom figurom. Dogon. Mali. Drvo. Visina 68 cm.
158. Kultni predmet. Dogon. Mali. Drvo. Visina 91 cm.
159. Kip predaka. Dogon. Mali. Drvo. Visina 56 cm.
160. Kip predaka. Dogon. Mali. Drvo. Visina 36 cm.
161. Figura muškarca. Dogon. Mali. Drvo. Visina 34 cm.
162. Figura žene. Dogon. Mali. Drvo. Visina 30 cm.
163. Antropomorfna figura. Dogon. Mali. Drvo. Visina 28 cm.
164. Četiri antropomorfne figure sa jednom iznad njih. Dogon. Mali. Drvo. Visina 43 cm.
165. Par predaka sa ženskom figurom iznad njih. Dogon. Mali. Drvo. Visina 66 cm.
166. Kip predaka. Dogon. Mali. Drvo. Visina 56 cm.
167. Antropomorfna figura. Dogon. Mali. Drvo. Visina 27 cm.
168. Kip predaka. Dogon. Mali. Drvo. Visina 43 cm.
169. Kip predaka. Dogon. Mali. Drvo. Visina 30 cm.
170. Figura žene sa podignutim rukama. Dogon. Mali. Drvo. Visina 48 cm.
171. Antropomorfna figura »telem«. Izvađena iz groba. Dogon. Mali. Drvo. Visina 68 cm.
172. Kip predaka. Dogon. Mali. Drvo. Visina 41 cm.
173. Antropomorfna figura sa podignutim rukama. Dogon. Mali. Drvo. Visina 30 cm.
174. Kip predaka. Dogon. Mali. Drvo. Visina 44 cm.
175. Figura žene sa detetom na ledima i glavom u rukama. Dogon. Mali. Drvo. Visina 52 cm.
176. Figura konja sa parom predaka. Dogon. Mali. Drvo. Visina 33 cm.
177. Udaraljke. Upotrebljavane za vreme inicijacija. Dogon. Mali. Drvo, tikva. Veličina 38 cm.

178. Udaraljke. Upotrebljavane za vreme inicijacija. Dogon. Mali. Drvo, tikva. Veličina 57 cm.
179. Muzički instrument. Dogon. Mali. Veličina 30 cm.
180. Svirala. Dogon. Mali. Drvo. Dužina 19 cm.
181. Muzički instrument. Zapadna Afrika. Veličina 112 cm.
182. Muzički instrument. Bubanj tam-tam. Zapadna Afrika. Veličina 105 cm.
183. Stolica. Dogon. Mali. Drvo. Visina 21 cm.
184. Stolica. Dogon. Mali. Drvo. Visina 30 cm.
185. Brava. Dogon. Mali. Drvo. Dužina 40 cm.
186. Brava. Dogon. Mali. Drvo. Dužina 35 cm.
187. Brava. Dogon. Mali. Drvo. Dužina 37 cm.
188. Brava. Dogon. Mali. Drvo. Dužina 46 cm.
189. Brava. Dogon. Mali. Drvo. Dužina 39 cm.
190. Ključ. Dogon. Mali. Drvo. Dužina 23 cm.
191. Vrata sa ambara. Dogon. Mali. Drvo. Veličina 69×30 cm.
192. Vrata sa ambara. Dogon. Mali. Drvo. Veličina 96×24 cm.
193. Vrata sa ambara. Dogon. Mali. Drvo. Veličina 64×30 cm.
194. Vrata sa ambara. Dogon. Mali. Drvo. Veličina 60×33 cm.
195. Vrata sa ambara. Dogon. Mali. Drvo. Veličina 64×37 cm.
196. Vrata sa ambara. Dogon. Mali. Drvo. Veličina 58×19 cm.
197. Vrata sa ambara. Dogon. Mali. Drvo. Veličina 90×50 cm.
198. Čamac. Dogon. Mali. Drvo. Dužina 125 cm.
199. Kijača. Dogon. Mali. Drvo. Dužina 60 cm.
200. Stub sa seoske kuće staraca. Dogon. Mali. Visina 218 cm.
201. Stub sa seoske kuće staraca. Dogon. Mali. Visina 180 cm.
202. Stub sa seoske kuće staraca. Dogon. Mali. Visina
203. Stub sa seoske kuće staraca. Dogon. Mali. Visina 117 cm.
204. Korpa za svakodnevnu upotrebu. Kvadratno dno i kružni otvor simbolizuju večnost. Dogon. Mali. Visina 38 cm.
205. Plesno odelo. Naramenice od tkanine i školjki kauri. Sanga, Dogon. Mali. Dužina 70 cm.
206. Model piroge klasičnog oblika. Bozo. Mali. Dužina 79 cm.
207. Plesna maska. Glava antilope. Plesači Kurumba u oblasti Aribinda, nose na glavi ovu masku da bi oterali duše umrlih iz sela. Gornja Volta. Drvo. Bojena. Visina 117 cm.
208. Plesna maska. Glava antilope. Plesači Kurumba u oblasti Aribinda, nose na glavi ovu masku da bi oterali duše umrlih iz sela. Gornja Volta. Drvo. Bojena. Visina 111 cm.
209. Maska. Gornja Volta. Drvo. Bojena. Veličina 64 cm.
210. Maska. Gornja Volta. Drvo. Bojena. Veličina 130 cm.
211. Obredni predmet. Kljun ptice. (Vrsta klocalice). Gornja Volta. Drvo. Dužina 62 cm.
212. Maska. Gornja Volta. Drvo. Bojena. Veličina 109 cm.
213. Maska sa figurom žene. Mosi? Gornja Volta. Drvo. Visina 126 cm.
214. Maska sa figurom žene. Mosi? Gornja Volta. Drvo. Visina 116 cm.
215. Maska sa figurom žene. Mosi? Gornja Volta. Drvo. Visina 100 cm.

216. Maska. Gornja Volta. Drvo. Bojena. Veličina 37 cm.
217. Maska. Gornja Volta. Drvo. Bojena. Veličina 40 cm.
218. Maska. Gornja Volta. Drvo. Bojena. Veličina 48 cm.
219. Maska. Gornja Volta. Drvo. Veličina 126 cm.
220. Maska. Gornja Volta. Drvo. Bojena. Veličina 28 cm.
221. Maska. Gornja Volta. Drvo. Bojena. Veličina 78 cm.
222. Maska. Gornja Volta. Drvo. Veličina 83 cm.
223. Maska. Gornja Volta. Drvo. Bojena. Veličina 106 cm.
224. Maska. Bobo. Gornja Volta. Drvo. Bojena. Veličina 45 cm.
225. Maska. Bobo. Gornja Volta. Drvo. Bojena. Veličina 35 cm.
226. Maska. Bobo. Gornja Volta. Drvo. Bojena. Veličina 43 cm.
227. Maska. Bobo. Gornja Volta. Drvo. Bojena. Veličina 44 cm.
228. Maska. Bobo. Gornja Volta. Drvo. Bojena. Veličina 45 cm.
229. Maska. Bobo. Gornja Volta. Drvo. Bojena. Veličina 61 cm.
230. Maska. Gornja Volta. Drvo. Bojena. Veličina 46 cm.
231. Maska. Gornja Volta. Drvo. Bojena. Veličina 42 cm.
232. Maska. Gornja Volta? Drvo. Veličina 43 cm.
233. Maska sa figurom žene i dve životinje sa strane. Mosi. Gornja Volta. Drvo. Bojena. Visina 88 cm.
234. Kijača. Gornja Volta. Drvo. Dužina 77 cm.
235. Korpice (dvanaest komada, jedna u drugoj). Dobija nevesta na dar. Gornja Volta. Pletene od biljnih vlakana. Visina 28 cm.
236. Ukrasi za noge. Mosi. Gornja Volta. Bronza.
237. Ukrasi za noge. Mosi. Gornja Volta. Bronza.
238. Ukras za konja. Mosi. Gornja Volta. Bronza.
239. Uzengije. Mosi. Gornja Volta. Bronza.
240. Minijaturna maska sa rogovima bivola. Bobo. Gornja Volta. Bronza. Veličina 8 cm.
241. Minijaturna maska sa rogovima antilope. Bobo. Gornja Volta. Bronza. Veličina 6 cm.
242. Minijaturna maska. Gornja Volta. Bronza. Veličina 11,5 cm.
243. Minijaturna maska sa rogovima antilope. Bobo. Gornja Volta. Bronza. Veličina 7 cm.
244. Ukras za palicu. Gornja Volta. Bronza. Veličina 34 cm.
245. Figura muškarca. Gornja Volta. Bronza. Visina 15,5 cm.
246. Figura. Petao. Gornja Volta. Bronza. Veličina 12,2 cm.
247. Figura lakrdijaša. Gornja Volta. Bronza. Veličina 24 cm.
248. Figura žene sa čupom na glavi. Gornja Volta. Bronza. Visina 35 cm.
249. Moro-Naba, lik kralja plemena Mosi. Gornja Volta. Bronza. Visina 15 cm.
250. Figura bivola. Amajlija. Bobo. Gornja Volta. Bronza. Veličina 3,3 cm.
251. Figura bivola. Amajlija. Bobo. Gornja Volta. Bronza. Veličina 4,5 cm.
252. Figura bivola. Amajlija. Bobo. Gornja Volta. Bronza. Veličina 5,3 cm.
253. Figura. Krokodil jede pticu. Amajlija. Bobo. Gornja Volta. Veličina 4,2 cm.

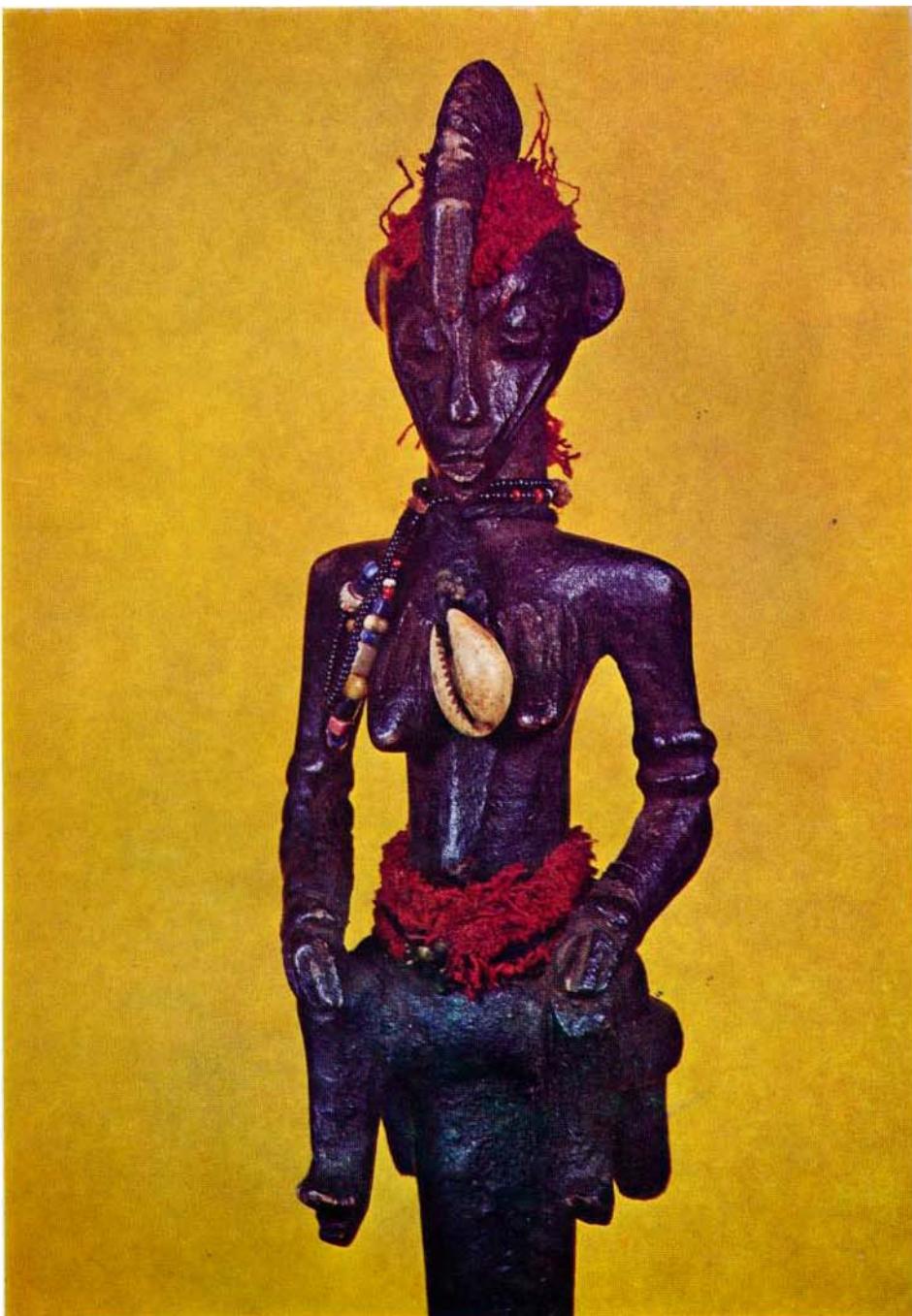
254. Figura životinje. Amajlja. Bobo. Gornja Volta. Bronza. Veličina 4,3 cm.
255. Maska »banda«, tajnog društva Simo. Baga. Gvineja. Drvo. Veličina 123 cm.
256. Maska »banda«, tajnog društva »Simo«. Baga. Gvineja. Drvo. Veličina 92 cm.
257. Maska. Gvineja. Drvo. Veličina 57 cm.
258. Maska. Gvineja. Metal i školjke kauri. Veličina 28 cm.
259. Maska »Nimba«. Baga. Gvineja. Drvo. Visina 76 cm.
260. Antropomorfna skulptura »Nomori«. Kisi. Gvineja. Kamen. Veličina 42 cm.
261. Ćup. Kisi. Gvineja. Glina. Visina 60 cm.
262. Ćup. Kisi. Gvineja. Glina. Visina 25 cm.
263. Ćup. Kisi. Gvineja. Glina. Visina 47 cm.
264. Ćup. Kisi. Gvineja. Glina. Visina 38 cm.
265. Ćup. Kisi. Gvineja. Glina. Visina 27 cm.
266. Ćup. Kisi. Gvineja. Glina. Visina 62 cm.
267. Ćup. Kisi. Gvineja. Glina. Visina 43 cm.
268. Poklopac za čup. Kisi. Gvineja. Glina. Visina 25 cm.
269. Ćup. Kisi. Gvineja. Glina. Visina
270. Poklopac za čup. Kisi. Gvineja. Glina. Prečnik 21 cm.
271. Poklopac za čup. Kisi. Gvineja. Glina. Visina 19 cm.
272. Minijaturna maska. Amajlja. Gvineja. Kost. Veličina 6,4 cm.
273. Minijaturna maska. Amajlja. Gvineja. Kost. Veličina 9 cm.
274. Minijaturna maska. Amajlja. Gvineja. Kost. Veličina 6,7 cm.
275. Minijaturna maska. Amajlja. Gvineja. Kost. Veličina 6,6 cm.
276. Minijaturna maska. Amajlja. Gvineja. Kost. Veličina 8,5 cm.
277. Minijaturna maska. Amajlja. Gvineja. Kost. Veličina 3,5 cm.
278. Minijaturna maska. Amajlja. Gvineja. Kost. Veličina 7,2 cm.
279. Minijaturna maska. Amajlja. Gvineja. Kost. Veličina 6 cm.
280. Minijaturna maska. Amajlja. Gvineja. Kost. Veličina 7,8 cm.
281. Minijaturna maska. Amajlja. Gvineja. Kost. Veličina 8,5 cm.
282. Minijaturna maska. Amajlja. Gvineja. Kost. Veličina 8,9 cm.
283. Minijaturna maska. Amajlja. Gvineja. Kost. Veličina 6,6 cm.
284. Minijaturna maska. Amajlja. Gvineja. Kost. Veličina 11 cm.
285. Minijaturna maska. Amajlja. Gvineja. Kost. Veličina 5,9 cm.
286. Minijaturna maska. Amajlja. Gvineja. Kost. Veličina 6,8 cm.
287. Minijaturna maska. Amajlja. Gvineja. Kost. Veličina 6 cm.
288. Minijaturna maska. Amajlja. Gvineja. Kost. Veličina 8 cm.
289. Minijaturna maska. Amajlja. Gvineja. Kost. Veličina 6,8 cm.
290. Minijaturna maska. Amajlja. Gvineja. Kost. Veličina 6,8 cm.
291. Minijaturna maska. Amajlja. Gvineja. Kost. Veličina 9,7 cm.
292. Maska. Dan. Obala Slonovače. Drvo. Oči oivičene metalom. Bojena. Veličina
293. Maska. Dan. Obala Slonovače. Drvo. Veličina 30 cm.
294. Maska. Gere. Obala Slonovače. Drvo. Vlakna. Veličina 36×23 cm.
295. Maska. Gere. Obala Slonovače. Drvo, metal, vlakna. Veličina 50×36 cm.
- 44 296. Maska. Gere. Obala Slonovače. Drvo. Veličina 27×18 cm.

297. Daska za igru »mankala«. Dan? Obala Slonovače. Drvo. Dužina 89 cm.
 298. Naslon za glavu. Dan? Obala Slonovače. Drvo. Širina 30 cm.
 299. Kašika »po«. Dan? Obala Slonovače. Drvo. Dužina
 300. Kašika »po«. Dan? Obala Slonovače. Dužina
 301. Kašika »po«. Dan? Obala Slonovače. Dužina
 302. Maska »bljuvač vatre«. Senufo. Obala Slonovače. Drvo. Širina
 303. Maska »bljuvač vatre«. Senufo. Obala Slonovače. Drvo. Širina
 304. Maska. Senufo. Obala Slonovače. Drvo. Veličina 55 cm.
 305. Maska. Senufo. Obala Slonovače. Drvo. Veličina 100 cm.
 306. Maska. Senufo. Obala Slonovače. Drvo. Veličina 48 cm.
 307. Maska. Senufo? Obala Slonovače. Drvo. Školjke kauri. Veličina 80 cm.
 308. Maska. Senufo. Obala Slonovače. Drvo. Veličina 55 cm.
 309. Maska. Dabakala (plemenski ogranač Senufoa). Obala Slonovače. Drvo. Veličina 70 cm.
 310. Maska. Dabakala. (Plemenski ogranač Senufoa). Obala Slonovače. Drvo. Veličina 68 cm.
 311. Maska. Dabakala. (Plemenski ogranač Senufoa). Obala Slonovače. Drvo. Veličina 70 cm.
 312. Maska. Dabakala. (Plemenski ogranač Senufoa). Obala Slonovače. Drvo. Veličina 63 cm.
 313. Maska. Senufo. Obala Slonovače. Drvo. Veličina 40 cm.
 314. Ptica. Senufo. Obala Slonovače. Drvo. Visina 67 cm.
 315. Ptica. Senufo. Obala Slonovače. Drvo. Bojena. Visina 87 cm.
 316. Ptica. Senufo. Obala Slonovače. Drvo. Visina 148 cm.
 317. Ptica. Senufo. Obala Slonovače. Drvo. Bojena. Visina 144 cm.
 318. Ptica. Senufo. Obala Slonovače. Drvo. Visina 72 cm.
 319. Ptica. Senufo. Obala Slonovače. Drvo. Visina 55 cm.
 320. Ptica. Senufo. Obala Slonovače. Drvo. Visina 37 cm.
 321. Ptica. Senufo. Obala Slonovače. Drvo. Visina 33 cm.
 322. Kip predaka. Senufo. Obala Slonovače. Drvo. Visina 103 cm.
 323. Kip predaka. Senufo. Obala Slonovače. Drvo. Visina 96 cm.
 324. Maska. Guro. Obala Slonovače. Drvo. Bojena. Visina 54 cm.
 325. Maska. Guro. Obala Slonovače. Drvo. Bojena. Visina 90 cm.
 326. Maska. Guro. Obala Slonovače. Drvo. Bojena. Visina 50 cm.
 327. Maska. Guro. Obala Slonovače. Drvo. Bojena. Visina 75 cm.
 328. Maska. Guro. Obala Slonovače. Drvo. Bojena. Visina 104 cm.
 329. Maska. Obala Slonovače. Drvo. Školjke kauri. Veličina 26 cm.
 330. Maska. Obala Slonovače. Drvo. Veličina 44 cm.
 331. Maska. Obala Slonovače. Drvo. Veličina 38 cm.
 332. Maska. Obala Slonovače. Drvo. Veličina 53 cm.
 333. Maska. Obala Slonovače. Drvo. Veličina 86 cm.
 334. Maska. Obala Slonovače. Drvo. Veličina 63 cm.
 335. Maska. Obala Slonovače. Drvo. Veličina 78 cm.
 336. Maska. Obala Slonovače. Drvo. Veličina 45 cm.
 337. Maska. Obala Slonovače. Drvo. Veličina 70 cm.
 338. Maska »guli«. Baule. Obala Slonovače. Drvo. Bojena. Veličina 44 cm.

339. Maska. Baule? Obala Slonovače. Drvo. Veličina 56 cm.
340. Maska. Baule? Obala Slonovače. Drvo. Veličina 30 cm.
341. Kip predaka. Baule. Obala Slonovače. Drvo. Visina 23 cm.
342. Kip predaka. Baule. Obala Slonovače. Drvo. Visina 23 cm.
343. Kip predaka. Baule? Obala Slonovače. Drvo. Visina 46 cm.
344. Kip predaka. Baule? Obala Slonovače. Drvo. Visina 44 cm.
345. Kip predaka. Baule? Obala Slonovače. Drvo. Visina 47 cm.
346. Figura, fetiš. Baule? Obala Slonovače. Drvo. Visina 40 cm.
347. Kip predaka. Obala Slonovače. Drvo. Visina 48 cm.
348. Figura žene sa posudom na glavi. Obala Slonovače. Drvo. Visina 121 cm.
349. Figura žene sa posudom na glavi. Obala Slonovače. Drvo. Visina 85 cm.
350. Figura žene sa posudom na glavi. Obala Slonovače. Drvo. Visina 80 cm.
351. Obredna figura. Obala Slonovače. Drvo. Visina 127 cm.
352. Obredna figura. Obala Slonovače. Drvo. Visina 128 cm.
353. Posuda za duvan. Senufo. Obala Slonovače. Drvo. Visina 57 cm.
354. Palica poglavice. Senufo. Obala Slonovače. Drvo. Dužina 107 cm.
355. Palica poglavice. Senufo. Obala Slonovače. Drvo. Dužina 107 cm.
356. Naslon za glavu. Obala Slonovače. Drvo. Širina 34 cm.
357. Stolica. Obala Slonovače. Drvo.
358. Stolica. Baule. Obala Slonovače. Drvo. Visina 35 cm.
359. Koturača za podizanje niti na razboju. Obala Slonovače. Drvo. Visina 18 cm.
360. Koturača za podizanje niti na razboju. Obala Slonovače. Drvo. Visina 20 cm.
361. Poklopac. Obala Slonovače. Drvo. Veličina 39 cm.
362. Kornjača. Senufo. Obala Slonovače. Drvo. Veličina 32 cm.
363. Gušter. Senifo. Obala Slonovače. Drvo. Dužina 87 cm.
364. Zmija. Senufo. Obala Slonovače. Drvo. Dužina 64 cm.
365. Antilopa. Obala Slonovače. Drvo. Dužina 42 cm.
366. Tkanina. Obala Slonovače. Pamuk. Štampano. Veličina 162×225 cm.
367. Tkanina. Obala Slonovače. Pamuk. Štampano. Veličina 121×86 cm.
368. Tkanina. Obala Slonovače. Pamuk. Štampano. Veličina 120×73 cm.
369. Tkanina. Obala Slonovače. Pamuk.. Štampano. Veličina 123×75 cm.
370. Tkanina. Obala Slonovače. Pamuk. Štampano. Veličina 111×75 cm.
371. Tkanina. Obala Slonovače. Pamuk. Štampano. Veličina 128×87 cm.
372. Tkanina. Obala Slonovače. Pamuk. Štampano. Veličina 112×75 cm.

373. Tkanina. Obala Slonovače. Pamuk. Štampano. Veličina 116×74 cm.
374. Tkanina. Obala Slonovače. Pamuk. Štampano. Veličina 114×75 cm.
375. Tkanina. Obala Slonovače. Pamuk. Štampano. Veličina 108×67 cm.
376. Tkanina. Obala Slonovače. Pamuk. Štampano. Veličina 115×69 cm.
377. Tkanina. Obala Slonovače. Pamuk. Štampano. Veličina 122×76 cm.
378. Tkanina. Obala Slonovače. Pamuk. Štampano. Veličina 106×75 cm.
379. Tkanina. Obala Slonovače. Pamuk. Štampano. Veličina 139×88 cm.
380. Alatka za tkanje. Zapadna Afrika. Drvo. Dužina 28 cm.
381. Alatka za tkanje. Zapadna Afrika. Drvo. Dužina 29 cm.
382. Alatka za tkanje. Zapadna Afrika. Drvo. Dužina 30 cm.
383. Alatka za tkanje. Zapadna Afrika. Drvo. Dužina 33 cm.
384. Naslon za glavu. Zapadna Afrika. Drvo. Širina 31 cm.
385. Stub, simbolički? Zapadna Afrika. Drvo. Visina 158 cm.
386. Figura žene. Zapadna Afrika. Drvo. Visina 49 cm.
387. Figura žene. Zapadna Afrika. Drvo. Visina 22 cm.
388. Antropomorfna figura. Zapadna Afrika. Drvo. Visina 28 cm.
389. Maska, Zapadna Afrika. Drvo. Školjke kauri. Visina 48 cm.
390. Maska. Zapadna Afrika. Drvo. Bojena. Visina 62 cm.
391. Muzički instrument. Balafon. Zapadna Afrika. Dužina 110 cm.
392. Muzički instrument. Zapadna Afrika.
393. Bubanj. Tam-tam iz svete šume. Gvineja. Drvo. Visina 126 cm.
394. »Akuaba«, lutka plodnosti koju nose mlade žene. Ašanti. Gana. Drvo. Visina 40 cm.
395. »Akuaba«, lutka plodnosti. Ašanti. Gana. Drvo. Visina 63 cm.
396. »Akuaba«, lutka plodnosti. Ašanti. Gana. Drvo. Visina 36 cm.
397. Daska za igru »mankala«. Ašanti. Gana. Drvo. Dužina 92 cm.
398. Stolica. Ašanti. Gana. Drvo. Visina 25 cm.
399. Teg za merenje zlata. Kornjača. Ašanti. Gana. Bronza. Veličina 5 cm.
400. Teg za merenje zlata. Buzdovan. Ašanti. Gana. Bronza. Veličina 7 cm.
401. Teg za merenje zlata. Rakove štipaljke. Ašanti. Gana. Veličina 8 cm.
402. Teg za merenje zlata. Ptica. Ašanti. Gana. Bronza. Veličina 3,9 cm.
403. Teg za merenje zlata. Ašanti. Gana. Bronza. Veličina 5 cm.
404. Teg za merenje zlata. Ašanti. Gana. Bronza. Veličina 6,3 cm.
405. Teg za merenje zlata. Ašanti. Gana. Bronza. Veličina 3,7 cm.
406. Teg za merenje zlata. Ašanti. Gana. Bronza. Veličina 2 cm.
407. Teg za merenje zlata. Ašanti. Gana. Bronza. Veličina 1,7 cm.
408. Teg za merenje zlata. Ašanti. Gana. Bronza. Veličina 1,5 cm.
409. Teg za merenje zlata. Ašanti. Gana. Bronza. Veličina 2 cm.

410. Teg za merenje zlata. Ašanti. Gana. Bronza. Veličina 3 cm.
411. Teg za merenje zlata. Ptica sa mladima. Ašanti. Gana. Bronza. Veličina 6 cm.
412. Teg za merenje zlata. Kornjača. Ašanti. Gana. Bronza. Veličina 2,9 cm.
413. Maska za pojас. Ašanti. Gana. Bronza. Veličina 4,7 cm.
414. Figura muškarca. Ašanti. Gana. Bronza. Veličina 9,7 cm.
415. Figura muškarca. Ašanti. Gana. Bronza. Veličina 9,2 cm.
416. Prsten poglavica ili starijih ljudi. Ašanti. Gana. Bronza.
417. Prsten poglavica ili starijih ljudi. Ašanti. Gana. Bronza.
418. Prsten poglavica ili starijih ljudi. Ašanti. Gana. Bronza.
419. Posuda za tečnost. Nigerija. Tikva. Visina 37 cm.
420. Posuda za tečnost. Nigerija. Tikva. Visina 40 cm.
421. Posuda za tečnost. Nigerija. Tikva. Visina 39 cm.
422. Maska. Joruba. Dahomej. Drvo. Bojena. Veličina 32 cm.
423. Tanjur za prinošenje žrtava bogu Fa. Joruba. Dahomej. Drvo. Veličina 29×33 cm.
Tkanine ukrašene aplikacijama po motivima sa kraljevskog dvora u Aboneju, Dahomej.
424. Tkanina. Dahomej. Veličina 88×56 cm.
425. Tkanina. Dahomej. Veličina 82×79 cm.
426. Tkanina. Dahomej. Veličina 176×28 cm.
427. Tkanina. Dahomej. Veličina 82×80 cm.
428. Tkanina. Dahomej. Veličina 165×92 cm.
429. Tkanina. Dahomej. Veličina 174×93 cm.
430. Maska. Bamileke. Kamerun. Tkanina ukrašena perlama. Veličina 174 cm.

Gornji deo palice poglavice ili врача. Senufo. Obala Slonovače. Drvo, tkanina, školjke kauri, perle.

Maska. Gere. Obala Slonovače. Drvo, vlakna.

Tkanina. Bojena muljem. Bambara. Mali.

Antropomorfna skulptura »nomori«, Kisi, Gvineja, Kamen.

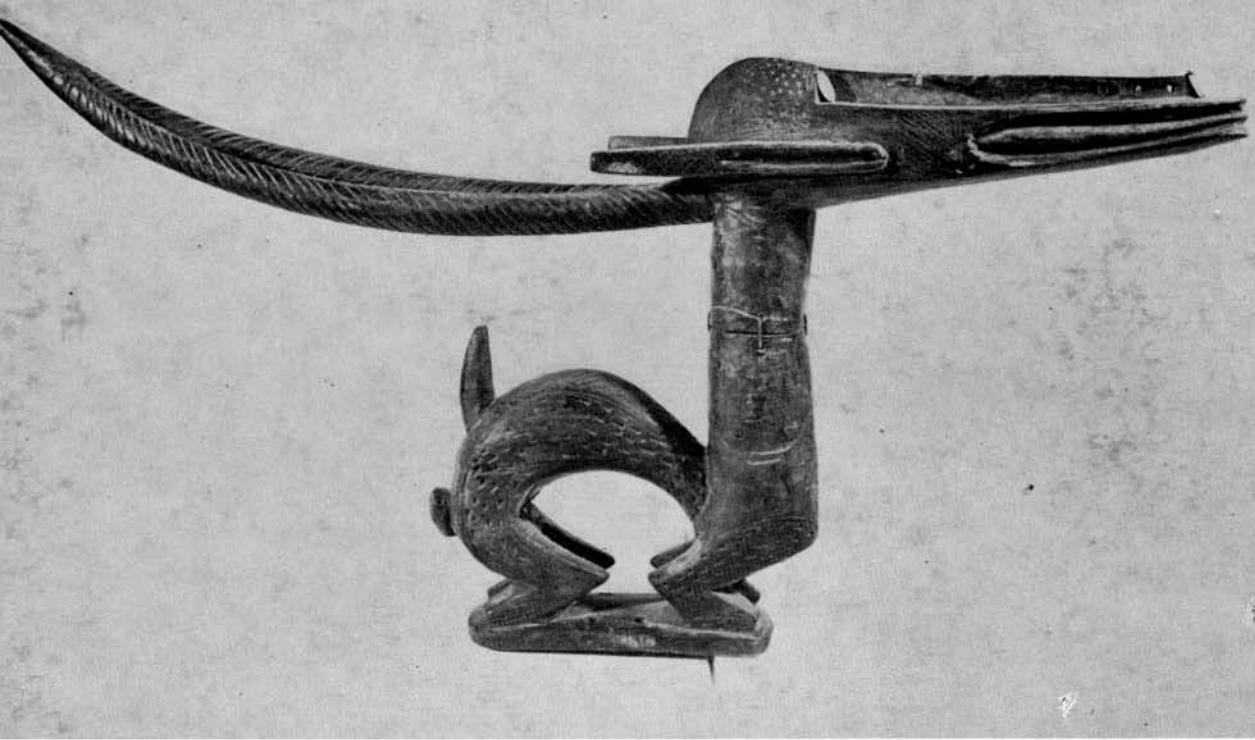
Kipovi predaka. Senufo. Obala Slonovače. Drvo.

Dvopolna antropomorfna figura. Dogon. Mali. Drvo.

Kip predaka. Dogon. Mali. Drvo.

Kip predaka. Dogon. Mali. Drvo.

Maska »đvara«. Plesni ukras za glavu. Bambara. Mali. Drvo.

Antropomorfna figura. Dogon. Mali. Drvo.

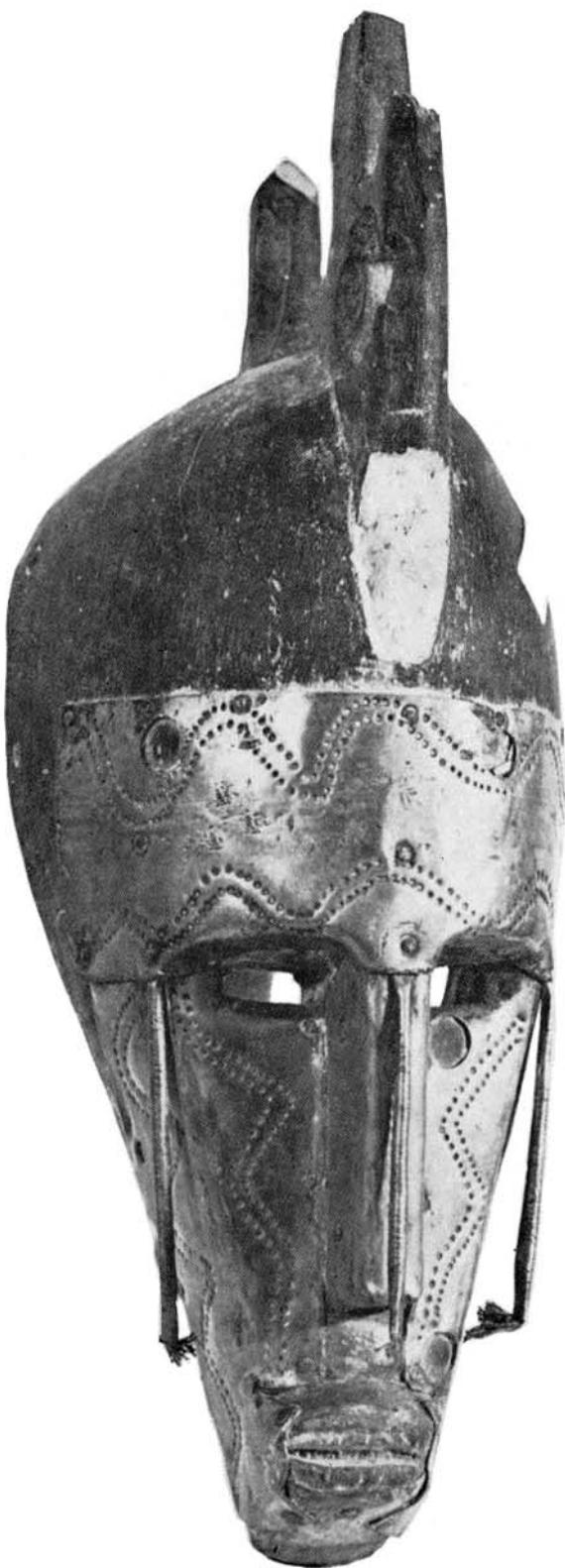

Vrata sa ambara. Dogon, Mali. Drvo.

Bubanj. Tam-tam iz svete šume. Gvineja. Drvo.

Maska. Marka. Mali. Drvo obloženo metalom.

Maska »kanaga«. Dogon. Mali. Drvo.

Koturača za podizanje niti na razboju. Obala Slonovače. Drvo.

Alatka za tkanje. Zapadna Afrika. Drvo.

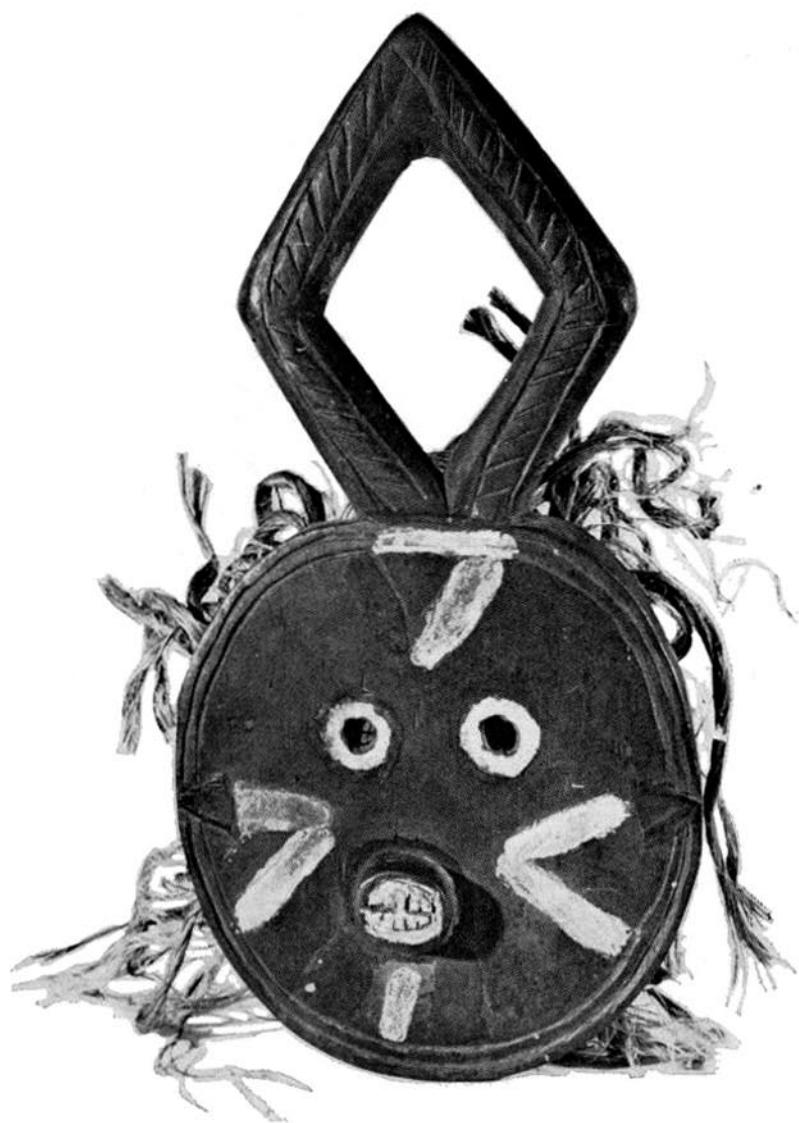
Koturača za podizanje niti na razboju. Obala Slonovače. Drvo.

Brava. Dogon. Mali. Drvo.

Kip predaka. Bambara. Mali. Drvo.

Maska »guli«. Baule. Obala Slonovače. Drvo.

Maska. Glava antilope. Plesači Kurumba nose na glavi ovu masku da bi oterali duše umrlih iz sela. Gornja Volta. Drvo.

Kultna figura. Bambara? Mali. Drvo, školjke kauri.

Teg za merenje zlata. Ašanti. Gana. Bronza.

Figura bivola. Amajlija. Bobo. Gornja Volta. Bronza.

Figura žene. Gornja Volta. Bronza.

Tehnička realizacija izložbe
Odeljenje za zaštitu predmeta
i administrativno-tehnička služba muzeja.

Izdaje:

ETNOGRAFSKI MUZEJ

Beograd,

1973. godine.

Prevodilac na francuskom —

NOVAK STRUGAR

Prevodilac na engleski —

KORDIJA KVEDER

Korektura

BIGZ-a

Štampa

Beogradski izdavačko-grafički zavod

Tiraž:

2.000 primeraka

